

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักอริยบท ๔ สังกัดสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอำนาจเจริญ”นี้ ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมแนวคิดต่างๆ รวมทั้งเอกสารรายงานการวิจัย เพื่อนำมาใช้ในการกำหนดกรอบ และแนวคิด ทิศทางการศึกษาในการวิจัย โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับหลักอริยบท ๔
- ๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับประสิทธิผล
- ๒.๕ ประสิทธิผลการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักอริยบท ๔
 - ๒.๕.๑ ประสิทธิผลการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักฉันทะ
 - ๒.๕.๒ ประสิทธิผลการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักวิริยะ
 - ๒.๕.๓ ประสิทธิผลการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักจิตตะ
 - ๒.๕.๔ ประสิทธิผลการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักวิมังสา
- ๒.๖ บริบทของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดอำนาจเจริญ
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา

๒.๑.๑ ความหมายของการบริหารการศึกษา

การบริหารการศึกษาเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการศึกษา ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายการบริหารการศึกษา ไว้ดังนี้

สมบุรณ์ พรรณนาภ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารการศึกษาเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินงานเพื่อให้การบริหาร การปกครอง การเรียนการสอนและปรับปรุง แก้ไขเกี่ยวกับ

การจัดการศึกษาร่วมกับผู้อื่น เพื่อให้การเรียนรู้การสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ตามจุดหมายของการศึกษาที่วางไว้^๑

เปรม กิริตวงศ์ชัชวาล ได้ให้ความหมายว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง กระบวนการคิด วางแผน จัดการ และควบคุมการใช้ทรัพยากรทางการศึกษาที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งต้องอาศัยทักษะ ความรู้ประสบการณ์ในการจัดการ ผู้บริหารจึงมีความแตกต่างกันในความสามารถ ขึ้นกับกระบวนการทัศน ความรู้ ความสามารถ และความมุ่งมั่น^๒

กมล อุดลพันธ์ การบริหารการศึกษา หมายถึง กระบวนการการทำงานโดยใช้ทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ ซึ่งมีบุคคลเป็นทรัพยากรหลักขององค์การและบุคคลเหล่านี้ จะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรอื่นๆ เช่น เงินทุน เครื่องมือ เครื่องจักร อุปกรณ์อื่นๆ ข้อมูลสารสนเทศ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้องค์การสามารถบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ การที่องค์การใดองค์การหนึ่งจะสามารถดำเนินกิจการให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยผู้บริหารเข้ามาเป็นผู้จัดการทรัพยากรต่างๆ ตลอดจนการติดต่อประสานงาน เพื่อให้การทำงานในองค์การเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด คำว่าการบริหารนั้น มีคำในภาษาอังกฤษที่ใช้แทนกันได้ ๒ คำ คือ Administration และ Management แต่ทั่วไปจะเลือกใช้ Administration ถ้าหมายถึง การบริหารงานราชการ ส่วนคำว่า Management นั้น นิยมใช้ในทางบริหารธุรกิจ ให้ความหมายของการบริหาร (Administration) ว่าหมายถึง การจัดการเกี่ยวกับงานราชการหรืองานของรัฐ^๓

ประพันธ์ สุริหาร กล่าวว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง ที่บุคคลร่วมกันกำหนด โดยใช้กระบวนการอย่างเป็นระบบระเบียบ และใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม หรือกล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยความพยายามหรือการกระทำของคนอื่น^๔

เลิศดาว กลิ่นศรีสุข^๕ ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารการศึกษา แยกออกเป็น ๒ คำ คือ การบริหาร คำหนึ่ง และการศึกษา อีกคำหนึ่งความหมายของ “การบริหาร” มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลาย ทั้งคล้ายๆกันและแตกต่างกัน ขอยกตัวอย่างสัก ๖ ความหมาย ดังนี้

^๑ สมบูรณ์ พรณนาภพ, **หลักเบื้องต้นของการบริหารโรงเรียน**, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๕๑), หน้า ๕๑.

^๒ เปรม กิริตวงศ์ชัชวาล, **กฎทองแห่งผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑.

^๓ กมล อุดลพันธ์, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒.

^๔ ประพันธ์ สุริหาร, **หลักและระบบการบริหาร, วิทยานิพนธ์คณะศึกษาศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐.

^๕ เลิศดาวกลิ่นศรีสุข, “การบริหารการศึกษา, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/403387>, [๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๐].

ควบคุมสิ่งแวดล้อมให้มีต่อบุคคล เพื่อให้บุคคลพัฒนาตรงตามเป้าหมายของสังคมที่ตนดำรงชีวิตอยู่ ดังนั้นจึงสรุปความหมายของ “การบริหารการศึกษา” ได้ว่า “การดำเนินงานของกลุ่มบุคคลเพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ทั้งความรู้ ความคิด ความสามารถ และความเป็นคนดี”

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง การดำเนินงานของกลุ่มบุคคล ซึ่งเป็นกระบวนการการดำเนินงานของบุคลากรฝ่ายต่างๆ และครูอาจารย์ในสถาบันการศึกษา และกลุ่มบุคคลเหล่านี้ต่างร่วมมือกันพัฒนาคนให้มีคุณภาพทั้งสิ้น การจะพัฒนาคนให้มีคุณภาพได้นั้น จำเป็นจะต้องมีการเตรียมความพร้อมทั้งในด้านกายภาพและจิตใจเป็นสำคัญการดำเนินการในการจัดกระบวนการการเรียนการสอน การจัดกิจกรรม การวัดผลประเมินผล การจัดอาคารสถานที่และพัสดุ ครุภัณฑ์ การสรรหาบุคคลมาดำเนินการหรือมาทำการสอนในสถาบันการศึกษา การปกครองนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเป็นคนดีมีวินัย และอื่นๆ ซึ่งการดำเนินงานเหล่านี้รวมเรียกว่า การกิจทางการบริหาร การศึกษา หรือ งานบริหารการศึกษา

๒.๑.๒ กระบวนการบริหารการศึกษา

การบริหารมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการบริหารงานเป็นการทำงานที่จะต้องมีผู้บริหารที่ประสานกิจกรรมต่างๆ จะต้องวางกติกา กฎระเบียบต่างๆ ภายในองค์กร จะต้องคอยชี้แนะแนวทางในการทำงาน ต้องกำกับตรวจสอบการทำงานและร่วมรับผิดชอบการทำงาน ดังนั้น องค์กรจะต้องมีผู้บริหารที่บริหารงานด้วยความซื่อสัตย์ โปร่งใส จริ่งใจ ขยัน อดทน มีความรับผิดชอบ ยึดหลักการมีส่วนร่วม ถูกต้องตามระเบียบแบบแผน มีความเสมอภาค เกิดความมั่นคง ก้าวหน้าเป็นที่นับถือ กระบวนการบริหารย่อมประกอบด้วย ขั้นตอนที่สำคัญ ๗ ประการ จากหลักการบริหารทั่วไป ๑๔ ข้อ ของ Fayol ทำให้ต่อมา Luther Gulick ได้นำมาปรับต่อยอดเป็นที่รู้จักกันดีในตัวย่อที่เรียกว่า “POSDCORB” กลายเป็นคัมภีร์ของการจัดองค์การในต้นยุคของศาสตร์การบริหารซึ่งตัวย่อแต่ละตัวมีความหมายดังนี้ P – Planning หมายถึง การวางแผน O – Organizing หมายถึง การจัดองค์การ S – Staffing หมายถึง การจัดคนเข้าทำงาน D – Directing หมายถึง การสั่งการ Co – Coordinating หมายถึง ความร่วมมือ การประสานงาน R – Reporting หมายถึง การรายงาน B – Budgeting หมายถึง งบประมาณ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑) **Planning** การวางแผน เป็นการวางแผนโครงการกิจกรรมซึ่งเป็นการเตรียมการก่อนลงมือปฏิบัติ เพื่อให้การดำเนินการสามารถบรรลุเป้าหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) **Organizing** การจัดองค์การ เป็นการกำหนดโครงสร้างขององค์กร โดยพิจารณาให้เหมาะสมกับงาน เช่น การแบ่งงาน (Division of Work) เป็นกรม กอง หรือแผนก โดยอาศัยปริมาณงาน คุณภาพงาน หรือจัดตามลักษณะเฉพาะของงาน (Specialization)

๓) **Staffing** การจัดบุคลากรปฏิบัติงาน เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรนั่นเอง ทั้งนี้เพื่อให้บุคลากรมาปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับการจัดแบ่งหน่วยงานที่กำหนดไว้

๔) **Directing** การอำนวยการ เป็นภารกิจในการใช้ศิลปะในการบริหารงาน เช่น ภาวะผู้นำ (Leadership) มนุษย์สัมพันธ์ (Human Relations) การจูงใจ (Motivation) และการตัดสินใจ (Decision making) เป็นต้น

๕) **Coordinating** การประสานงาน เป็นการประสานให้ส่วนต่างๆ ของกระบวนการทำงานมีความต่อเนื่องกัน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และราบรื่น

๖) **Reporting** การรายงาน เป็นกระบวนการและเทคนิคของการแจ้งให้ผู้บังคับบัญชาตามชั้นได้ทราบถึงผลการปฏิบัติงาน โดยที่มีความสัมพันธ์กับการติดต่อสื่อสาร (Communication) ในองค์การอยู่ด้วย

๗) **Budgeting** การงบประมาณ เป็นภารกิจที่เกี่ยวกับการวางแผนการทำบัญชีการควบคุมเกี่ยวกับการเงินและการคลัง

สาระสำคัญของแนวคิดของกูลิคและเออร์วิค (Gulick & Urwick) เกี่ยวกับ POSDCORB ก็คือ ประสิทธิภาพ อันเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดของการบริหาร และเพื่อให้การบริหารงานในทุกหน่วยงานมีประสิทธิภาพ จะต้องมีการแบ่งงานกันทำตามความเหมาะสมและความจำเป็นหรือความถนัดของคนงาน โดยแบ่งหน่วยงานออกตามกระบวนการ วัตถุประสงค์ ลูกค้ำ และพื้นที่โดยทุกหน่วยงานจะต้องจัดรูปแบบองค์การเป็นรูปสามเหลี่ยมปิรามิด มีสายการบังคับบัญชาถอยหลั่นกันมาเช่นนี้ เป็นการนำ “กระบวนการบริหาร” หรือ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” ที่เรียกว่า แพมส์-โพสค์คอรบ (PAMS-POSDCORB) แต่ละตัวมาเป็นแนวทางในการให้ความหมายพร้อมกันนี้ อาจให้ความหมายได้อีกว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงาน หรือการปฏิบัติงานใด ๆ ของหน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่เกี่ยวข้องกับ คน สิ่งของ และหน่วยงาน โดยครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ เช่น

- ๑) การบริหารคน (Man)
- ๒) การบริหารเงิน (Money)
- ๓) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Material)
- ๔) การบริหารงานทั่วไป (Management)
- ๕) การบริหารการให้บริการประชาชน (Market)
- ๖) การบริหารคุณธรรม (Morality)
- ๗) การบริหารข้อมูลข่าวสาร (Message)
- ๘) การบริหารเวลา (Minute)
- ๙) และการบริหารการวัดผล (Measurement)

เช่นนี้ เป็นการนำ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” ที่เรียกว่า 9M แต่ละตัวมาเป็นแนวทางในการให้ความหมาย การให้ความหมายทั้ง ๒ ตัวอย่างที่ผ่านมานี้ เป็นการนำหลักวิชาการด้านการบริหาร คือ “กระบวนการบริหาร” และ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” มาใช้เป็นแนวทางหรือกรอบแนวคิดในการให้ความหมายซึ่งน่าจะมีส่วนทำให้การให้ความหมายคำว่า การ

บริหารเช่นนี้ครอบคลุมเนื้อหาสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการบริหาร ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย เป็นวิชาการ และมีกรอบแนวคิดด้วย นอกจากนี้ ๒ ตัวอย่างนี้แล้ว ยังอาจนำปัจจัยอื่นมาใช้เป็นแนวทางในการให้ความหมายได้อีก เป็นต้นว่า 3M ซึ่งประกอบด้วย การบริหารคน (Man) การบริหารเงิน (Money) และการบริหารงานทั่วไป (Management) และ ๕ ป ซึ่งประกอบด้วย ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ประหยัด ประสานงาน และประชาสัมพันธ์^๖

การบริหารตามวงจรเดมिंग (Deming Cycle)

วงจรเดมिंगหรือวงจรควบคุมคุณภาพ PDCA ย่อมาจาก Plan-Do-Check-Act แปลว่า วางแผน – ปฏิบัติ – ตรวจสอบ – ปรับปรุง เป็นวงจรที่มีความเกี่ยวข้องกับการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาโดยตรง แนวคิดของวงจรนี้ ดร.วอลท์เตอร์ ชิวฮาร์ต เป็นผู้พัฒนาขึ้นเป็นคนแรกในปี ค.ศ. ๑๙๓๙ และ ดร.เอ็ดวาร์ด เดมिंग เป็นผู้นำมาเผยแพร่ในประเทศญี่ปุ่นเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๐ จนเป็นที่เผยแพร่หลายในชื่อ วงจรเดมिंग (Deming Cycle) หรือวงจรคุณภาพ หรือวงจรแห่งการบริหารคุณภาพ ซึ่งประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การวางแผน (Plan – P)

ขั้นตอนที่ ๒ การปฏิบัติตามแผน (Do – D)

ขั้นตอนที่ ๓ การตรวจสอบ (Check – C)

ขั้นตอนที่ ๔ การปรับปรุง (ACTION – A)

ขั้นตอนที่ ๑ การวางแผน (Plan) การวางแผนงานจะช่วยพัฒนาความคิดต่างๆ เพื่อนำไปสู่รูปแบบที่เป็นจริงขึ้นมาโดยละเอียดให้พร้อมในการเริ่มต้นลงมือปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ ๒ การปฏิบัติ (DO) ประกอบด้วยการทำงาน ๓ ระยะ คือ

๑. การวางแผนการกำหนดการ

- การแยกแยะกิจกรรมต่างๆ ที่ต้องการกระทำ
- กำหนดเวลาที่ต้องใช้ในกิจกรรมแต่ละอย่าง
- การจัดสรรทรัพยากรต่างๆ

๒. การจัดแบบเมทริกซ์ (Matrix Management) การจัดแบบนี้ สามารถช่วยดึงเอาผู้เชี่ยวชาญหลายแขนงจากแหล่งต่างๆ มาได้และเป็นวิธีช่วยประสานงานระหว่างฝ่ายต่างๆ

๓. การพัฒนาขีดความสามารถในการทำงานของผู้ร่วมงาน

- ให้ผู้ร่วมงานเข้าใจถึงงานทั้งหมดและทราบเหตุผลที่ต้องกระทำ
- ให้ผู้ร่วมงานพร้อมในการใช้ดุลพินิจที่เหมาะสม
- พัฒนาจิตใจให้รักการร่วมมือกัน

^๖ Luther Gulick and Lyanall Urwick, 1973, P.17, อ้างใน พระมหากวีพัฒน์ สุขเมธี, การบริหารกิจการคณะสงฆ์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (ขอนแก่น: ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๗), หน้า ๑๓-๑๕.

ขั้นตอนที่ ๓ การตรวจสอบ (Check) ทำให้รู้สภาพการของงานที่เป็นอยู่เปรียบเทียบกับสิ่งที่วางแผนซึ่งประกอบด้วยกระบวนการดังนี้

๑. กำหนดวัตถุประสงค์ของการตรวจสอบ
๒. รวบรวมข้อมูล
๓. พิจารณากระบวนการทำงานเป็นตอนๆ เพื่อแสดงจำนวนและคุณภาพของผลงานที่ได้รับแต่ละขั้นตอนเปรียบเทียบกับที่ได้วางแผนไว้
๔. การรายงาน จัดแสดงผลการประเมินรวมทั้งมาตรการป้องกันความผิดพลาดหรือความล้มเหลว โดยรายงานเป็นทางการอย่างสมบูรณ์ และรายงานแบบย่ออย่างไม่เป็นทางการ

ขั้นตอนที่ ๔ การปรับปรุงแก้ไข (Act) ผลของการตรวจสอบหากพบว่าเกิดความบกพร่องขึ้นทำให้งานที่ได้ไม่ตรงเป้าหมายหรือผลงานไม่ได้มาตรฐาน ให้ปฏิบัติตามแก้ไขปัญหาลักษณะที่ค้นพบ ดังนี้

๑. ถ้าผลงานเบี่ยงเบนไปจากเป้าหมาย ต้องแก้ไขที่ต้นเหตุ
 ๒. ถ้าพบความผิดปกติใดๆ ให้สอบสวนค้นหาสาเหตุแล้วทำการป้องกัน เพื่อมิให้ความผิดปกตินั้นเกิดขึ้นซ้ำอีกในการแก้ปัญหาเพื่อให้ผลงานได้มาตรฐานอาจใช้มาตรการดังต่อไปนี้
 - การย้ายนโยบาย
 - การปรับปรุงระบบหรือวิธีการทำงาน
 - การประชุมเกี่ยวกับกระบวนการทำงาน
- นอกจากนี้ยังสามารถแสดงการควบคุมคุณภาพในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ของทุกระบบที่เชื่อมโยงกัน^๗

สรุปได้ว่า กระบวนการบริหารการศึกษาจำเป็นจะต้องอาศัยกระบวนการและวิธีการต่างๆ จึงจะสามารถนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ เพื่อให้เป็นผลสำเร็จ ทุกกระบวนการในการบริหารต้องประกอบไปด้วยศาสตร์และศิลป์ในการบริหารองค์การ ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกคนในองค์กร ภารกิจที่ได้รับมอบหมายจึงจะประสบผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลตามมา กระบวนการบริหารจึงเป็นสิ่งสำคัญและเป็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร เพราะปัจจัยเหล่านั้นถือได้ว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหารองค์การให้ประสบผลสำเร็จ

^๗ นาคพล เก็นชัย, เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการประกันคุณภาพการศึกษา, หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖-๑๗.

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๒.๒.๑ ความเป็นมาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในประเทศไทย ได้เริ่มกำเนิดขึ้นเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. ๒๔๙๖ - ๒๕๐๐ โดยพระพิมลธรรม (อาจ อาสภมหาเถร) สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง (สมัยพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๙๔) อธิบดีสงฆ์ (เจ้าอาวาส) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ องค์กรุติยสถานายกมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งมีสมณศักดิ์สุดท้ายเป็นที่สมเด็จพระพุทธอาจารย์ ได้เดินทางไปดูกิจการพระพุทธศาสนาที่ประเทศพม่าและศรีลังกา เห็นพระสงฆ์ในประเทศพม่าและศรีลังกาจัดระเบียบการสอนศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชนได้ผลดีมาก และจัดการสอนเฉพาะวันอาทิตย์^๔

เมื่อท่านเดินทางกลับมาประเทศไทย จึงได้ปรารภถึงการสอนศีลธรรมของพระสงฆ์ในประเทศไทยพม่า และศรีลังกาแก่พระเจ้าหน้าที่บริหารและพระนิสิตของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมีดำริว่า "โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ สมควรจะได้จัดให้มีขึ้นในประเทศไทยบ้าง เพราะว่าเด็กและเยาวชนมีความสนใจในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ซึ่งจะทำให้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อไป และยังเป็นการส่งเสริมในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกประการหนึ่ง อีกทั้งเป็นการให้โอกาสแก่เด็ก และเยาวชนได้ศึกษา และรู้จักหลักธรรมในพระพุทธศาสนาได้ถูกต้องตามสมควรแก่วัยของตน " ประกอบกับในสมัยนั้น พระเจ้าหน้าที่และพระนิสิตของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้นำบุตรหลานของข้าราชการ พ่อค้า และประชาชนทั่วไป ที่สนใจมาฟังบรรยาย ฟังสมาธิในวันอาทิตย์ ซึ่งพากันวิ่งเล่นบริเวณลานอโศกวัดมหาธาตุฯ มาเล่นนิทานและสอนธรรมะ

นอกจากนั้น ทางโรงเรียนและมหาวิทยาลัยต่างๆ ได้อาราธนาพระสงฆ์ดังกล่าวไปสอนธรรมะอบรมศีลธรรมแก่นักเรียนและนักศึกษาอีกด้วย ดังนั้น พระเจ้าหน้าที่และพระนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงดำเนินการขอเสนออนุมัติต่อทางสภามหาวิทยาลัย เพื่อเปิดสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น ได้รับอนุมัติให้เปิดทำการสอนเมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๑จึงนับได้ว่าเป็นโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งแรกในประเทศไทย หลังจากนั้น ก็ได้รับความสนใจ มีการจัดตั้งขยายไปยังวัดต่างๆ ทั่วประเทศ

ต่อมาทางราชการจึงได้พิจารณาเห็นว่า สภาพสังคมไทยกำลังเปลี่ยนแปลงไปจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ต่างก็มุ่งแต่จะประกอบภารกิจเกี่ยวกับอาชีพการงานที่รัดตัว โดยไม่มีเวลาสนใจเข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือประพฤติตนในฐานะเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี เด็กและเยาวชนที่เกิดมาในครอบครัวชาวพุทธ จึงขาดแบบอย่างที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักของพระพุทธศาสนา ดังนั้น หากทางราชการสนับสนุนให้วัดในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนได้

^๔ กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม, แนวทางการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรม ปิงบประมาณ ๒๕๖๐, ภายใต้กองทุนส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๙.

จัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นโดยเน้นให้พระสงฆ์ เป็นผู้อบรมสั่งสอน ก็จะเป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้รับการอบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่วัยการศึกษา และได้ใช้เวลาว่าง จากวันหยุดการศึกษาได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ถูกต้องตามสมควรแก่วัย ทั้งยังเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้วัดมีบทบาทในการปฏิบัติภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์และเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ให้เป็นเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตในสังคมไทยตลอดไป

ด้วยเหตุนี้ กรมการศาสนาในฐานะเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการรับสนองงานการพระศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาที่ต้องทำนุบำรุงส่งเสริมเป็นพิเศษในฐานะที่เป็นศาสนาที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือมาตั้งแต่บรรพกาล จึงได้จัดตั้งโครงการส่งเสริมการศึกษาศูนยศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๒๐ เป็นต้นมา โดยในระยะแรกได้จัดสรรงบประมาณอุดหนุนวัดต่างๆ ที่ให้เห็นความสำคัญของการเผยแผ่ ปลูกฝังศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชนในรูปแบบ การศึกษาสงเคราะห์ โดยการจัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อสอนวิชาพระพุทธศาสนาขึ้นในวัด และดำเนินการโดยพระสงฆ์ด้วยงบประมาณที่จำกัด ซึ่งต่อมาจึงได้เสนอโครงการส่งเสริมต่อรัฐบาลเพื่อให้ได้รับงบประมาณสนับสนุนมากขึ้น ซึ่งรัฐบาลทุกสมัย ได้เห็นความสำคัญของงานด้านนี้ว่า เป็นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสู่ประชาชนที่มีเด็กและเยาวชนเป็นเป้าหมายที่สำคัญ จึงได้มีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนด้านงบประมาณอย่างต่อเนื่องทุกปี^๙

สรุปได้ว่า ศูนยศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นหน่วยเผยแผ่ศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาที่วัด มูลนิธิสมาคม สถานศึกษา หรือหน่วยงานของรัฐ ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษา อบรม ปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน มีชื่อย่อว่า “ศพอ.” จัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรมเพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ควบคู่กับมีคุณธรรมจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

๒.๒.๒ บทบาทหน้าที่ของศูนยศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๒.๒.๒.๑ บทบาทของศูนยศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในปัจจุบัน

พัฒนาการของศูนยศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ได้มีการพัฒนาเพื่อให้ศูนยศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นศูนยที่มีศักยภาพและมีมาตรฐานคุณภาพ โดยมีพัฒนาการ ดังนี้

๑. คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมมีบทบาทต่อศูนยศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นอย่างยิ่งได้ให้ความสนใจและความสำคัญกับการบริหารจัดการภายในศูนยศึกษาพระพุทธศาสนา

^๙ กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม, แนวทางการดำเนินงานศูนยศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรม ปีงบประมาณ ๒๕๖๐, ภายใต้งบกองทุนส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๑๐.

วันอาทิตย์มากขึ้นโดยมีการออกเป็นมติมหาเถรสมาคม ที่ ๒๙๙/๒๕๕๐ เรื่องการขยายศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของกรมการศาสนา

๒. ศูนย์हन ศูนย์ภาค และศูนย์จังหวัดดูแลความเรียบร้อยของศูนย์ฯ ทั่วประเทศให้มีประสิทธิภาพ มีเจ้าคณะहन เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัดได้ให้ความเมตตาสนับสนุน

๓. มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เปิดโอกาสให้ประชาชนโดยรอบวัดมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศูนย์ฯ เพื่อตอบสนองคนในชุมชน

๔. มีการถวายความรู้ผู้บริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์๑๘ ภาคคณะสงฆ์ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเป็นประจำทุกปี

๕. ผลิตุ่มือการดำเนินงาน และตำราเรียนนักธรรมตรี-โท-เอก และธรรมศึกษาตรี-โท-เอก และคู่มือการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม สำหรับใช้ประกอบการเรียนการสอนภายในศูนย์ฯ

๖. สร้างระบบฐานข้อมูลศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในเว็บไซต์ของกรมการศาสนา (www.dra.go.th) เพื่อให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดได้รายงานข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน

๗. มีการจัดทำมาตรฐานคุณภาพศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และทำการประเมินศูนย์ฯ นำร่องจังหวัดละ ๑ แห่ง เพื่อให้เกิดการพัฒนาประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินงาน และบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้โดยส่งเสริมให้ศูนย์ฯ ที่ได้มาตรฐานเป็นแบบอย่าง (Benchmarking) ให้กับศูนย์ฯ อื่นๆ

๘. ได้รับความร่วมมือจากกระทรวงศึกษาธิการให้การยอมรับในผู้เรียนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์โดยให้บรรจุผลการเรียนธรรมศึกษาตรี-โท-เอกไว้ในหลักฐานการจบการศึกษาของผู้จบการศึกษาในระดับต่างๆ และให้สิทธิพิเศษสำหรับผู้จบธรรมศึกษาตรี-โท-เอกให้มีสิทธิในการได้รับการพิจารณารับเข้าเรียนในโรงเรียนต่างๆ

๙. มีระบบตรวจติดตามจากหน่วยงานภายนอก เช่น สำนักตรวจราชการ สำนักนายกรัฐมนตรีคณะกรรมการตรวจสอบและประเมินผลประจำกระทรวงวัฒนธรรม (ค.ต.ป.วธ.)

๒.๒.๒.๒ บทบาทศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่มีอยู่ในชุมชนของสังคมไทย

ปัจจุบันศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีจำนวน ๓,๙๐๑ ศูนย์ทั่วประเทศ มีบทบาทในชุมชนจนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เป็นทุนทางสังคมของชาติบ้านเมือง มีบทบาทสำคัญใน ๓ เรื่อง คือ^{๑๐}

^{๑๐} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, แนวทางในการดำเนินงานโครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ปีงบประมาณ ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๓.

๑. เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน

๑.๑ ศูนย์ธรรมศึกษา เปิดสอนธรรมศึกษาชั้นตรีชั้นโท และชั้นเอก โดยมีพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรธรรมศึกษาของกรมการศาสนา

๑.๒ ศูนย์สอนเสริมวิชาสามัญ และวิชาเลือกพิเศษตามความสนใจ เปิดสอนเสริมวิชาสามัญเป็นการสอนเสริมพิเศษ เน้นเฉพาะเนื้อหาวิชาที่จำเป็นต้องมีผู้อธิบายหรือให้ความรู้ที่ผู้เรียนไม่สามารถเข้าใจได้โดยง่ายจากการศึกษาด้วยตนเอง และเป็นวิชาที่เด็กต้องการเรียน เช่น วิชาคณิตศาสตร์วิทยาศาสตร์และภาษาต่างประเทศ เป็นต้น เพื่อเป็นการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ต้องการหาความรู้เพิ่มเติม โดยไม่ต้องจ่ายค่าเรียนพิเศษ นอกจากนี้เปิดสอนวิชาเลือกพิเศษตามความสนใจของผู้เรียนและตามความเหมาะสมของท้องถิ่น เช่น ดนตรีไทย รำไทย การทำสิ่งประดิษฐ์การทำดอกไม้ประดิษฐ์ ฯลฯ

๑.๓ ศูนย์การเรียนรู้ทางเทคโนโลยีสารสนเทศ เปิดสอนเกี่ยวกับการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์จากห้องคอมพิวเตอร์ในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๑.๔ ศูนย์การเรียนรู้ด้านภาษา เปิดสอนเกี่ยวกับการใช้ภาษาต่างๆ จากห้องสอนภาษา (Sound Lab) ในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๑.๕ ห้องสมุด ศูนย์การเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ และการอาชีพ เปิดบริการเป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้ตามอัธยาศัย ควบคู่ไปกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็ก เยาวชน โดยจัดเป็นห้องสมุดแห่งการเรียนรู้ (Learning Resource Library) ของชุมชน ให้บริการความรู้ทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์การอาชีพ รวมทั้งความรู้เชิงประชาสัมพันธ์แก่นักท่องเที่ยว แนะนำสิ่งที่มีอยู่ในวัด เพื่อให้เด็ก เยาวชน และประชาชนได้รับรู้ข้อมูลและความรู้ที่เป็นจุดเน้นของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในแต่ละแห่ง อันจะทำให้เกิดมรดกทางปัญญาแก่ผู้เข้าวัด และเป็นการตอบสนองนโยบายของรัฐบาลในเรื่อง “ลานบุญ ลานปัญญา” มีส่วนให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุข บนพื้นฐานการมีคุณธรรมร่วมกันเป็นการพัฒนาคนในทุกระดับเพื่อรองรับการพัฒนาสู่การเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ภูมิปัญญา และคุณธรรม

๑.๖ พิพิธภัณฑ์ชุมชนเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต เป็นที่เก็บรวบรวมสิ่งของวัตถุเครื่องมืออาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สามารถนำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของชุมชน ที่จะเป็นสิ่งยืนยันรากเหง้าความเป็นมาของชุมชนได้เป็นอย่างดีรวมทั้งเรื่องราวของโบราณวัตถุล้ำค่า ที่จะบ่งบอกถึงตัวตนของชุมชนด้วยความภาคภูมิใจ และสืบทอดองค์ความรู้เหล่านี้สู่ลูกหลานต่อไปในอนาคตอันจะทำให้เกิดมรดกทางปัญญาแก่ผู้เข้าชม โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของ และคงอยู่ได้ด้วยการสร้างสรรค์จากแรงกาย แรงใจ และพลังความคิดของคนในชุมชนเอง เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถานและวัฒนธรรมของชุมชน

๒. เป็นศูนย์กลางจัดกิจกรรมของชุมชน

เป็นศูนย์กลางจัดกิจกรรมของชุมชน มีบทบาทในการจัดกิจกรรมในรูปแบบที่หลากหลาย ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมไทย ตลอดจนศาสนพิธีที่ทรงคุณค่าให้ดำรงสืบไปเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในทุกช่วงวัยของประชาชนให้เป็นคนดีมีปัญญาและมีความสุข

- จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของชุมชนเพื่อส่งเสริมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม สร้างภูมิคุ้มกันทางศีลธรรมให้เด็กและเยาวชน รวมทั้งเป็นส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยการบูรณาการ (Integration) โครงการอันหลากหลายของกรมการศาสนาเข้าไปในศูนย์แห่งนี้

- จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อธำรงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีทางวัฒนธรรมที่ดีงามของไทย เช่น ประเพณีสงกรานต์ประเพณีการบวช ประเพณีหล่อเทียนพรรษา ประเพณีถวายผ้าอาบน้ำฝน ประเพณีประจำปีของชุมชน ฯลฯ

- จัดกิจกรรมทางสังคมและอาสาสมัครในรูปแบบของชมรม โดยจัดตั้งชมรมตามความเหมาะสม ความสนใจ และความพร้อมของชุมชน เป็นชมรมฝึกอาชีพต่างๆ ชมรมอาสาบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ซึ่งต้องเกิดจากความร่วมมือร่วมใจและความต้องการของคนในชุมชนเอง

๓. เป็นศูนย์กลางส่งเสริมอาชีพของชุมชน

เปิดบริการเป็นศูนย์ฝึกอาชีพในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ใช้เป็นที่พักอบรมอาชีพแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนในชุมชนที่ต้องการพัฒนาวิชาชีพต่างๆ เช่น งานบริการงานช่างต่างๆ ช่างตัดผม ช่างเย็บผ้า ช่างปูน ช่างเชื่อม งานผลิตเพื่อธุรกิจการค้า ให้มีความรู้ความสามารถในการผลิตสินค้าหัตถกรรมหรือสินค้าอื่นตามความสนใจออกจำหน่าย สร้างงานสร้างรายได้ให้ทุกคนมีงานทำอย่างทั่วถึง ช่วยยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ในสูงขึ้น ช่วยลดปัญหาคนว่างงาน ช่วยให้เศรษฐกิจและสังคมของประเทศดีขึ้น ผ่อนคลายปัญหาอาชญากรรม

การขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมโดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) สู่สังคมคุณธรรมที่มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน เป็นโครงการที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ของรัฐบาลและยังเป็นนโยบายสำคัญของกระทรวงวัฒนธรรม กล่าวคือ ในกรอบยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปีได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อให้คนไทยมีความสุข สำหรับกระทรวงวัฒนธรรมได้กำหนดยุทธศาสตร์เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ โดยมีวิสัยทัศน์ “วัฒนธรรมไทยเข้มแข็งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคน สังคมและเศรษฐกิจของประเทศอย่างยั่งยืน” โดยเน้นสร้างคนดี สังคมดี มีคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งจะมีการเสริมสร้าง “ชุมชนคุณธรรม องค์กรคุณธรรม” ตามนโยบายของรัฐบาลและกระทรวงวัฒนธรรมที่ต้องการส่งเสริมให้ศาสนา มีบทบาทนำในการเทิดทูนสถาบันหลักของชาติ คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตลอดจนส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความสมานฉันท์ของทุกศาสนา รวมทั้งต้องการสืบสาน สร้างสรรค์ งานด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม โดยใช้ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม เป็นเครื่องหล่อหลอม ยึดเหนี่ยว สร้างคุณค่าทางสังคมและสร้างภูมิคุ้มกันให้กับสถาบันครอบครัว

ชุมชน สังคมและประเทศชาติให้เกิดความเข้มแข็ง เกิดค่านิยมที่ดีงามในการดำเนินชีวิตอย่างรู้รัก สามัคคี และยังสามารถนำทุนทางวัฒนธรรม มาเพิ่มมูลค่าให้เศรษฐกิจชุมชน^{๑๑}

กระทรวงวัฒนธรรม ได้มอบหมายภารกิจให้กรมการศาสนาดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตาม นโยบายและยุทธศาสตร์ชาติดังกล่าว โดยการสร้างเสริมให้เกิดชุมชนคุณธรรม สังคมคุณธรรมจากการ ใช้พลังบวร คือ บ้าน-วัด-โรงเรียน ผ่านโครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (ศพอ.) ซึ่งเป็น โครงการสำคัญที่สนองนโยบายกระทรวงวัฒนธรรม ที่มีคณะสงฆ์เป็นกำลังสำคัญในการนำ พระพุทธศาสนามาพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นคนดี มีคุณธรรม ซึ่งเป็นการวางรากฐานให้กับเด็ก เยาวชนได้อย่างดีเยี่ยม เนื่องจากคนไทยกับพระพุทธศาสนาเป็นของคู่กัน คนไทย มีความใกล้ชิดผูกพัน กับวัดอย่างแยกไม่ออก วัดคือศูนย์รวมจิตใจของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จึงเป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนาหนึ่งใน ชุมชนที่พระคุณเจ้าได้จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งบ่มเพาะปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็ก เยาวชนและ ประชาชนเป็นเสมือนสถาบันพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กเยาวชนและประชาชน ซึ่งศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ได้รับการส่งเสริมให้มีบทบาทเพิ่มขึ้นทุกปีเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของ สังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากภาคคณะสงฆ์ ภาครัฐ และ ภาคเอกชนในพื้นที่ ได้ให้ความร่วมมือในการพัฒนาศพอ.ให้มีคุณภาพ ทำให้ศพอ.มีบทบาทในการ พัฒนาชุมชน โดยมีสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเป็นหน่วยปฏิบัติในพื้นที่ที่ดูแลเอาใจใส่และมีส่วน ผลักดันและพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มาอย่างต่อเนื่องขณะนี้ ศพอ.มีจำนวนถึง ๓,๙๐๑ กว่าศูนย์ฯ กระจายครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ เป็นศพอ.ที่มีบทบาทสำคัญต่อชาติบ้านเมือง โดยเฉพาะเป็นโครงการที่เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน^{๑๒}

นอกจากบทบาทของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ได้มีการเรียนการสอนวิชา พระพุทธศาสนา อบรมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็ก เยาวชนแล้ว ยังมีบทบาทการสร้างเสริมรายได้ ให้กับคนในชุมชน รวมทั้งร่วมสร้างชุมชนคุณธรรมให้มากขึ้น ภายใต้กลไกประชารัฐ และอาศัย “คุณธรรม”เป็นพื้นฐาน โดยมี ศพอ.เป็นฐานปฏิบัติการ ปรับเพิ่มบทบาทของศพอ.ที่เข้มแข็งอยู่แล้ว ให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนที่มีหลายบทบาทในเวลาเดียวกันและสามารถส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ให้กับคนในชุมชนแบบครบวงจร กล่าวคือ เป็นแหล่งเรียนรู้ศีลธรรม เป็นศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เป็นศูนย์พิพิธภัณฑสถานของชุมชน และเป็นศูนย์ฝึกวิชาชีพในวัด โดยการสนับสนุนของกรมการศาสนา อย่างใกล้ชิด เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยมีพลังที่สำคัญในชุมชน คือ บ้าน- วัด - โรงเรียน หรือ บวร มีส่วนร่วมดำเนินการ เพื่อให้ ศพอ. เป็นศูนย์ต้นแบบของชุมชน ที่สามารถเกื้อกูล

^{๑๑} กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม, แนวทางการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา วันอาทิตย์ขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรม ปีงบประมาณ ๒๕๖๐, ภายใต้กองทุนส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๕๕.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

ศพอ.อื่นๆให้ทำหน้าที่เสริมสร้าง“ชุมชนคุณธรรม”ให้เกิดขึ้นทั่วประเทศ ด้วยพลังของ บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) อย่างมั่นคงและยั่งยืน

สำหรับความหมายของ “ชุมชนคุณธรรม” คือ ชุมชนที่พึ่งตนเองได้ คนในชุมชนมีคุณธรรมจริยธรรม ยึดมั่นในสถาบันชาติศาสนา และพระมหากษัตริย์ มีความพร้อมทางกาย ใจ สติปัญญา มีความเป็นสากล รู้คุณค่าความเป็นไทย พัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักธรรมทางศาสนา ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และวิถีวัฒนธรรมไทย มีความปรองดองสมานฉันท์ มีความสุข มีความมั่นคง เสมอภาคและเป็นธรรม ซึ่งเป็นชุมชนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน (บวร) ภายใต้ระบบประชาธิปไตย

๒.๒.๓ ความสำคัญของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนาหนึ่งในชุมชนที่พระสงฆ์จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนมีความใกล้ชิดพระพุทธศาสนา การมีแหล่งหรือสถาบันพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนในรูปแบบศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นับเป็นอุบายวิธีเชิงปฏิบัติการที่ดีอย่างหนึ่งในสังคมปัจจุบัน เพราะสามารถชักนำเด็กและเยาวชนเข้าสู่ร่มเงาพระพุทธศาสนาเพื่อการศึกษาอบรม บ่มนิสัย และสร้างจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนาแต่แรกเริ่ม เป็นวิธีการในรูปแบบประเพณีไทยอย่างหนึ่งที่ได้รักษาสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงมั่นคงอยู่ได้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

กรมการศาสนาได้กำหนดให้โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นโครงการสำคัญที่สนองนโยบายของรัฐบาลและกระทรวงวัฒนธรรม ด้วยการบูรณาการงานในพื้นที่ให้ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นชุมชนคุณธรรม พลัง บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) โดยมีเป้าหมายที่จะพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้มีประสิทธิภาพและครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ เพื่อเป็นแหล่งส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและเป็นแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา สำหรับเด็ก เยาวชน และประชาชน เป็นโครงการที่สามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน กับทั้งยังส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนของสังคมไทย ได้แก่ ภาคคณะสงฆ์ ภาครัฐ ภาคเอกชน และทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการ ฯ และร่วมกันผลักดันให้เป็นโครงการที่ยั่งยืนและมีคุณภาพ ในส่วนภูมิภาค สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเป็นหน่วยงานระดับปฏิบัติที่มีความสำคัญยิ่ง เป็นกำลังสำคัญที่ช่วยผลักดันและพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ซึ่งกรมการศาสนาได้มีการพัฒนารูปแบบของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้เป็นต้นแบบทำให้องค์กรเครือข่ายทั่วประเทศนำรูปแบบไปปฏิบัติแล้วบังเกิดผลสัมฤทธิ์ที่เป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในวันนี้จึงมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคม^{๑๓}

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

๒.๒.๔ การบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

กรมการศาสนามุ่งหวังให้วัดปฏิบัติภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ อันเป็นหนึ่งในภารกิจ ๖ ด้าน ของคณะสงฆ์ให้เด่นชัดด้วยรูปแบบการจัดการศึกษาวิชาทางพระพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชน โดยการจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพราะได้ตระหนักว่า วัดคือสถาบันทางพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทอย่างสำคัญยิ่งในการดำเนินงานด้านพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสู่ประชาชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน จึงส่งเสริมให้วัดทั่วประเทศเปิดดำเนินการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้มูลนิธิ สมาคม สถานศึกษา หรือหน่วยงานของรัฐจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น เพื่อสร้างแหล่งให้การศึกษา อบรม ปลุกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามของไทยแก่เด็กและเยาวชนอีกด้วย^{๑๔}

ผลจากการที่กรมการศาสนาประกาศให้มีระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งกำหนดแนวทางที่ชัดเจนด้านการจัดตั้งและการดำเนินการ การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการสอน การประเมินผลการศึกษา พร้อมทั้งแนวทางการส่งเสริมอุดหนุน ด้านงบประมาณ และประกาศตั้งสำนักงานบริหาร การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งประเทศไทย เปิดดำเนินการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์อย่างแพร่หลาย จึงทำให้ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพิ่มจำนวนมากขึ้น เมื่อมีจำนวนเพิ่มขึ้นเช่นนี้ กรมการศาสนาจึงกำหนดหน้าที่ การส่งเสริมสนับสนุนเป็น ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านนโยบายและแผนการบริหารจัดการ ๒) ด้านวิชาการ ๓) ด้านบุคลากร และ ๔) ด้านการเงิน^{๑๕} การบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีรายละเอียด ดังนี้

๑. ดำเนินการโดยคณะกรรมการบริหาร ประกอบด้วย

- ๑) ผู้อำนวยการ ประธาน
- ๒) รองผู้อำนวยการ จำนวน ๒ รูป/คน เป็นรองประธาน
- ๓) กรรมการและผู้ทรงคุณวุฒิโดยการแต่งตั้งไม่น้อยกว่า ๕ รูป/คน
- ๔) เลขานุการ
- ๕) ผู้ช่วยเลขานุการ (มีหรือไม่มีก็ได้)

๒. จัดตั้งคณะกรรมการบริหาร โดยออกเป็นคำสั่ง

๓. แต่งตั้งครูผู้สอนและเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์โดยคัดเลือกครูผู้สอนให้เหมาะสมกับวิชาที่จะสอบแล้วทำเป็นคำสั่งแต่งตั้งเป็นครูผู้สอนประจำ รวมทั้งมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบในตำแหน่งต่างๆ

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

^{๑๕} กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม, แนวทางการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรม ปิงบประมาณ ๒๕๖๐, ภายใต้กองทุนส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา, หน้า ๗๐.

๔. ดำเนินการจัดประชุมคณะกรรมการบริหาร ครูผู้สอน และเจ้าหน้าที่เพื่อแบ่งมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบในตำแหน่งต่างๆ

๕. ผู้ขอจัดตั้งให้ปฎิชากรกรมการศาสนาและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ร่วมกันจัดทำโครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในส่วนภูมิภาคเสนอสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ในส่วนกลางเสนอกรมการศาสนา

๖. ดำเนินการตามโครงการในเรื่องต่างๆ ดังนี้

๑) จัดอาคารสถานที่ให้เป็นห้องเรียนธรรมศึกษาชั้นตรี โท เอก โดยหาโต๊ะ เก้าอี้ ตำรา อุปกรณ์การเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน ตามความพร้อมของศูนย์

๒) จัดหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี โท เอก และกิจกรรม จัดเอกสาร เช่น บัญชีเรียกชื่อ ทะเบียนและบัตรประจำตัวนักเรียน บัญชีลงเวลาทำการสอน ทะเบียน และบัตรประจำตัวนักเรียน บัญชีแสดงรายการรับ - จ่าย ทะเบียนวัสดุครุภัณฑ์สมุดเยี่ยม

๓) ประกาศรับสมัครนักเรียนโดยจัดทำแผ่นป้ายประกาศ หรือแผ่นปลิวที่กำหนดระยะเวลา สถานที่รับสมัคร พร้อมคำชี้แจงแนะนำต่างๆ

๔) ปฐมนิเทศและเปิดเรียน

๕) จัดสถานที่เป็นห้องสมุดสำหรับเป็นการศึกษาตามอัธยาศัยของเด็ก เยาวชนและประชาชน

๖) จัดสถานที่เป็นห้องคอมพิวเตอร์สำหรับฝึกทักษะทางเทคโนโลยีสารสนเทศ

๗) จัดสถานที่เป็นห้องปฏิบัติการทางภาษา ให้ผู้สนใจมาฝึกโดยเฉพาะ

๘) จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนโดยเป็นผู้นำเก็บรวบรวมโบราณวัตถุ เครื่องใช้ต่างๆ ของท้องถิ่น เครื่องมืออุปกรณ์เลี้ยงชีพตามวิถีไทย และอื่นๆ^{๑๖}

๒.๒.๔.๑ บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหาร

๑. จัดประชุม ไม่น้อยกว่าปีละ ๔ ครั้ง และจัดทำรายงานการประชุมไว้เป็นหลักฐาน

๒. ให้คำปรึกษาแนะนำ และให้ความเห็นชอบตามแผนงานและโครงการที่ได้ดำเนินการต่อไปพร้อมกับรับทราบผลงานที่ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ได้ดำเนินการไปแล้ว

๓. ช่วยแก้ไขปัญหายุ่งยากอุปสรรคการบริหารงานของผู้อำนวยการ

๔. สนับสนุนส่งเสริมให้มีการพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์อย่างต่อเนื่อง สามารถสนองต่อความต้องการของชุมชน^{๑๗}

^{๑๖} สำนักพัฒนาคุณภาพจริยธรรม, แนวทางดำเนินงานโครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ปีงบประมาณ ๒๕๕๕, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๒๑.

^{๑๗} อ้างแล้ว, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

๒.๒.๔.๒ อำนาจหน้าที่ของผู้อำนวยการศูนย์

๑. บริหารงานในฐานะหัวหน้าศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และดำเนินการขอจดทะเบียนต่อกรมการศาสนา (ในส่วนกลาง) หรือขอจดทะเบียนต่อผู้ว่าราชการจังหวัด (ในส่วนภูมิภาค)

๒. วางแผนปฏิบัติงาน กำหนดวิธีดำเนินงานและติดตามผลด้านวิชาการ ด้านธุรการ ด้านการปกครองและด้านกิจกรรม

๓. ควบคุมการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร โดยจัดทำระเบียบและการวัดผลการศึกษา ให้เป็นไปตามหลักสูตร รวมทั้งขอประกาศนียบัตรจากกรมการศาสนาเพื่อมอบให้นักเรียนที่สอบผ่านในแต่ละช่วงชั้น

๔. บังคับบัญชาครูผู้สอนและเจ้าหน้าที่อื่น โดยมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ

๕. จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์ให้เป็นที่ศรัทธาและนิยมของประชาชนในชุมชน รวมทั้งหาวิธีทางเพื่อปรับปรุงแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานภายในศูนย์ฯ ให้ดีขึ้น

๖. เป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนา

๗. เป็นผู้มีส่วนเสนอรายชื่อผู้ทำคุณประโยชน์ต่อศูนย์ฯ ไปยังวัฒนธรรมจังหวัด ในภูมิภาคหรือเสนอรายชื่อต่อกรมการศาสนาส่วนกลาง

๘. จัดให้มีการประเมินผลการดำเนินงานการศึกษาปีละครั้ง และรายงานผลการดำเนินงานของศูนย์ฯ โดยส่งแบบรายงานสถิติข้อมูล (แบบ ศพอ.๒) ไปยังวัฒนธรรมจังหวัดสำหรับศูนย์ฯ ที่อยู่ในส่วนกลาง เพื่อเป็นข้อมูลสนับสนุนด้านงบประมาณ โดยจัดเป็นแบบสอบถามและสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ใน ๓ กลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มผู้เรียน กลุ่มผู้ปกครอง (ประชาชน) กลุ่มผู้นำชุมชน (ผู้สนับสนุน) ซึ่งยังมีผู้ตอบมากเท่าใด ข้อมูลจะมีความน่าเชื่อถือมากขึ้นเท่านั้น

๙. ให้ความร่วมมือในการประสานงานและปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ

๒.๒.๔.๓ หน้าที่ของครูผู้สอน

๑. ดำเนินการสอนตามเนื้อหาของหลักสูตร

๒. ควบคุมติดตามดูแลความประพฤติของนักเรียน

๓. จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

๔. จัดทำการวัดและการประเมินผลการเรียน

๕. จัดทำบัญชีรายชื่อนักเรียน

๖. ร่วมมือปฏิบัติงานอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

๗. ตั้งใจปฏิบัติงานด้วยความเสียสละอุทิศเวลาให้กับการเรียนการสอน ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน

๒.๒.๔.๔ การจัดการเรียนการสอนในศึกษาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (ศพอ.) ฉบับกรมการศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๐ โดยมีหลักการดังนี้

๑. ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และการใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์

๒. มีความยืดหยุ่น สอดคล้องความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

๓. มีความสอดคล้องกับการศึกษาในระบบโรงเรียนและการจัดการศึกษาของพระสงฆ์ไทย

๔. เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความรู้ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงามของไทย

๕. เสริมสร้างคุณค่าและการธำรงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ไทย มีความภาคภูมิใจในวิถีชีวิตชาวไทยที่มีพระพุทธศาสนาเป็นแนวทาง

จุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษา คือ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดีมีความสุขบนพื้นฐานแห่งหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ดังนี้

๑. มีความรู้และทักษะในวิชาการทางพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นบุคคลผู้นับถือพระพุทธศาสนาตามสมควรแก่วัย

๒. มีความศรัทธาและเลื่อมใสพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า ส่งเสริมสัมมาปฏิบัติด้วยการเรียนรู้พุทธประวัติและแบบอย่างในการทำความดี

๓. มีความรู้ความเข้าใจศาสนพิธีและหลักการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตนและกล้าแสดงออกในกิจกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องและองอาจ

๔. มีคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่งดงามในการดำเนินชีวิต มุ่งมั่นพัฒนาตนเองให้เจริญด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา รู้หลักการการพัฒนาจิตเพื่อประสบการณ์ความสุขความสงบในชีวิตที่งดงาม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

๕. รู้จักทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา พุทธศาสนวัตถุ พุทธศิลปะ และพุทธศาสนสมบัติ อนุรักษ์และเสริมสร้างสภาพแวดล้อม

๖. มีความภาคภูมิใจในความเป็นพุทธศาสนิกชนชาวไทย และประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา มีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์และยึดมั่นในการปกครองตามระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข

กรมการศาสนาจึงมีประกาศกรมการศาสนา เรื่อง การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อให้การดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผลในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม เผยแผ่หลักธรรมสู่เด็ก เยาวชน และประชาชนให้เป็นคนดีมีคุณภาพของสังคมอาศัยอำนาจตามความในข้อ ๑๘ ของระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๕๐ กรมการศาสนาจึงกำหนดการจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ดังต่อไปนี้^{๑๘}

ข้อ ๑ ให้จัดชั้นเรียน แบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ

๑.๑ ชั้นต้น

๑.๒ ชั้นกลาง

๑.๓ ชั้นสูง

ข้อ ๒ ให้จัดหลักสูตรการเรียนการสอน ดังนี้

๒.๑ ชั้นต้น มีดังนี้

ก. วิชาบังคับ คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี

ข. วิชาเลือก โดยเลือก ๑ วิชา ดังนี้

(๑) สุขศึกษา และพลศึกษา

(๒) ทักษะศิลป์ดนตรีและนาฏศิลป์

(๓) สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

(๔) ภาษาไทย

(๕) คณิตศาสตร์

(๖) วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

(๗) การงานและอาชีพ

(๘) ภาษาต่างประเทศ

(๙) คอมพิวเตอร์

ค. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยเข้าร่วมกิจกรรมที่ศูนย์จัดขึ้น ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๘๐ ได้แก่ กิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในโอกาสวันสำคัญ คือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา หรือวันสำคัญอื่นๆ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ และกิจกรรมบำเพ็ญ สาธารณประโยชน์ต่างๆ ที่มุ่งเน้นให้เด็กและเยาวชนได้มีส่วนร่วมและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

^{๑๘} กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม, แนวทางการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรม ปีงบประมาณ ๒๕๖๐, ภายใต้กองทุนส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา, หน้า ๗๓.

สรุปได้ว่า กรมการศาสนาได้กำหนดให้โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นโครงการสำคัญที่สนองนโยบายของรัฐบาลและกระทรวงวัฒนธรรม ด้วยการบูรณาการงานในพื้นที่ให้ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นชุมชนคุณธรรม พลัง บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) โดยมีเป้าหมายที่จะพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้มีประสิทธิภาพและครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ เพื่อเป็นแหล่งส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและเป็นแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาสำหรับเด็ก เยาวชน และประชาชน ดังนั้นศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในวันนี้จึงมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคม

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับหลักอิทธิบาท ๔

๒.๓.๑ ความหมายของหลักอิทธิบาท ๔

อิทธิบาท ๔ นั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อจะใช้หลักการและแนวคิดให้ประสบผลสำเร็จตามหลักอิทธิบาท ๔ ที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ใน พระไตรปิฎก เพื่อให้เป็นข้อปฏิบัติ หรือเป็นแนวทางให้ประสบผลสำเร็จ หรือประกอบภารกิจที่ดีเมื่อต้องการสมาธิเพื่อให้งานที่ทำนั้น ดำเนินไปอย่างได้ผลดีก็พึงปลูกเร้าและชักจูงด้วยอิทธิบาท ๔ พระพุทธองค์ได้ให้หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ ในสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์^{๑๙} ไว้ว่า สาวกทั้งหลายของเราผู้ปฏิบัติตามเจริญอิทธิบาท ๔ ประการ คือภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑) เจริญอิทธิบาท อันประกอบไปด้วยฉันทะสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะความเพียรสร้างสรรค์)

๒) เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยวิริยะสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะความเพียรสร้างสรรค์)

๓) เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยจิตตะสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะความเพียรสร้างสรรค์)

๔) เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยวิมังสาสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมังสาสมาธิความเพียรสร้างสรรค์) ประการนั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่

ดังนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสใน สูตรต้นตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค^{๒๐} ว่า พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติอิทธิบาท ๔ ประการนี้ และเพื่อเพิ่มพูนความสำเร็จ เพื่อให้ชำนาญ ในเรื่องความสำเร็จ เพื่อพลิกแพลงให้เกิดความสำเร็จแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นพอสรุปได้ดังนี้ คือ พระพุทธองค์ได้กล่าวถึงอิทธิบาท ๔ ว่า เป็นสิ่งเพิ่มพูนความสำเร็จ เพื่อให้ชำนาญ เพื่อพลิกแพลงให้เกิดความสำเร็จเพื่อละ

^{๑๙} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๔๗/๒๔๒.

^{๒๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๔๗/๒๔๙.

กิเลสอันเป็นเครื่องผูกใจ ๔ ประการ จากการทบทวนเอกสารปรากฏว่า มีนักวิชาการและผู้วิจัยได้ศึกษาและอธิบายถึงความหมายของอิทธิบาท ๔ ดังนี้

สนอง วรอุไร ได้กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท ๔ คือ สูตรสำเร็จของชีวิต ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า จิตเป็นรากฐานของสิ่งทั้งหลาย จิตประเสริฐกว่าสิ่งทั้งหลาย สิ่งทั้งหลายสำเร็จได้ด้วยจิต เพราะฉะนั้น ความสำเร็จจึงอยู่ที่ใจ ไม่ว่าเราจะต้องการอะไรหากเราตั้งใจกำหนดจิตไว้มั่นคง ทุกสิ่งจะสำเร็จได้ดังใจ และอิทธิบาท ๔ ให้ถึงขั้น คือ ทำสิ่งต่างๆ ด้วยใจรัก ด้วยความพากเพียร ด้วยใจจดจ่อ และใช้ปัญญาไตร่สวนอย่างสม่ำเสมอ แล้วความสำเร็จจะไม่หนีไปไหน^{๒๑}

ว.วิชริเมธี ได้กล่าวถึง การทำงานให้ประสบผลสำเร็จตามแนวพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท ๔ อิทธิบาท แปลว่า หลักพื้นฐานแห่งความสำเร็จ หรือทางสู่ความสำเร็จมีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ

๑) ฉันทะ คือ มีใจรัก ทำงานด้วยใจรักงาน

๒) วิริยะ คือ พากเพียรทำ รักแล้วต้องขยัน ความขยัน คือ ภาคปฏิบัติการของความรัก ความรักในงานที่จะทำให้เรารู้ว่าควรจะทำงานอะไร ส่วนความขยันจะทำให้งานนั้นก้าวไปสู่ความสำเร็จ การทำงานถ้าขาดความขยัน ความชำนาญก็จะไม่เกิด

๓) จิตตะ คือ จดจ่อจิต หมายความว่า ทำอะไรก็ตามให้เจาะลงไป ปักใจลงไปใน สิ่งนั้นอย่างลึกซึ้ง อย่างมุ่งมั่น อย่างจริงจัง และอย่างทุ่มเท ใครก็ตามที่ทำงานด้วยการเอาใจจดจ่ออยู่กับงานนั้น คนนั้นจะประสบความสำเร็จ

๔) วิมังสา คือ วินิจจวิจย ได้แก่ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ สร้างสรรค์ พัฒนานั่นเอง เมื่อเราทำงานอะไรก็ตาม ให้พินิจพิเคราะห์ สร้างสรรค์พัฒนา

พระพุทธเจ้าทรงเป็นตัวอย่างของนักวิจัยชั้นยอดของโลกพระองค์ทรงสามารถสร้างปัญญาขึ้นมาใหม่จากเหตุการณ์ที่คนทั้งหลายมองไม่เห็นว่าเป็นทางมาของปัญหาได้อย่างไร หากเราจำพุทธประวัติได้ก็จะพบว่า สาเหตุที่ทำให้เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวช ก็เป็นเพราะว่าพระองค์ทรงรู้จักใช้ปัญญาในเชิงสร้างสรรค์ อันได้แก่การรู้จักคิดเชิงวิเคราะห์^{๒๒}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึง อิทธิบาท แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท ซึ่งจำแนกไว้เป็น ๔ คือ

๑) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น

๒) วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น

๓) จิตตะ ความเอาใจใส่ฝึกฝนในสิ่งนั้น

^{๒๑} สนอง วรอุไร, *ทำชีวิตให้ดีและมีสุข*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อัมรินทร์, ๒๕๕๐), หน้า ๙๗.

^{๒๒} ว.วิชริเมธี, *คนสำราญ งานสำเร็จ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อัมรินทร์, ๒๕๕๑), หน้า ๙๒.

๔) วิมิงสา ความหมั่นสวดส้องในเหตุผลของสิ่งนั้น

ธรรม ๔ อย่างนี้ย่อมเนื่องกัน แต่ละอย่างๆ มีหน้าที่เฉพาะของตน

ฉันทะ คือความพอใจ ในฐานะเป็นสิ่งที่ตนถือว่า ดีที่สุด ที่มนุษย์เรา ควรจะได้ข้อนี้เป็นกำลังใจ อันแรก ที่ทำให้เกิด คุณธรรม ข้อต่อไป

วิริยะ คือความพากเพียร หมายถึง การกระทำที่ติดต่อ ไม่ขาดตอน เป็นระยะยาว จนประสบความสำเร็จ คำนี้มีความหมายของ ความกล้าหาญ เจืออยู่ด้วยส่วนหนึ่ง

จิตตะ หมายถึงความไม่ทอดทิ้ง สิ่งนั้น ไปจากความรู้สึกของตัว ทำสิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ นั้นให้เด่นชัด อยู่ในใจเสมอ คำนี้รวมความหมาย ของคำว่า สมาธิอยู่ด้วยอย่างเต็มที่

วิมิงสา หมายถึง ความสวดส้องในเหตุและผลแห่งความสำเร็จ เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ให้ลึกซึ้ง ยิ่งๆ ขึ้นไปตลอดเวลา คำนี้รวมความหมายของคำว่า ปัญญา ไว้อย่างเต็มที่^{๒๓}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้เขียนเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ สรุปได้ว่าหลักธรรมที่ไม่เคยล้าสมัย หรือหลักธรรมอันเป็นหลักแห่งความสำเร็จ หรือทางแห่งความสำเร็จ ๔ ประการ ที่ในปัจจุบันแม้เราจะหลงลืมกันไปบ้างว่า คืออะไร แต่ถ้าหากได้ย้อนรำลึกกันบ้างว่ามีอะไร และคืออะไร จะเห็นได้ว่าหลักธรรมอายุสองพันกว่าปีนี้ไม่มีคร่าวใดที่จะเรียกว่าล้าสมัย

๑) ฉันทะ เพราะเหตุว่าทรงรักสิ่งที่ทรงทำ จึงได้ทำสิ่งที่ทำอยู่ในขณะนี้

๒) วิริยะ คือความพากเพียร ความพยายามไม่ย่อท้อ

๓) จิตตะ คือความเอาพระทัยจดจ่อในสิ่งที่ทรงทำ เพราะฉะนั้นท่านจึงทำได้

๔) วิมิงสา ทำงานแล้วไม่ทิ้ง คอยตรวจสอบ ทบทวน ไตร่ตรอง พิจารณา

ดังนั้น หลักความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการที่เรียกว่า อิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) ซึ่งมี ๔ ข้อ คือ

๑) ฉันทะ รักงาน (การเห็นคุณค่า ความรัก ความพอใจ) คือ มีใจรัก พอใจ จะทำสิ่งนั้นและทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่ สักว่าทำพอให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอย่างได้รางวัลหรือผลกำไร

๒) วิริยะ สู้งาน (ความเพียร เห็นเป็นความท้าทาย ใจสู้ขยัน) คือ พากเพียรทำ ขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำให้เป็นผลสำเร็จด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดทิ้ง ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ

๓) จิตตะ ใส่ใจงาน (ความคิด อุทิศตัวต่องาน ใจจดจ่อ จริ่งจ๋ง) คือ เอาจิตฝึกฝน ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำ กิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

๔) วิมิงสา ทำงานด้วยปัญญา (ไตร่ตรอง พิสูจน์ทดสอบ ตรวจสอบ ตรวจสอบ ปรับปรุงแก้ไข) ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจสอบหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน

^{๒๓} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ทำอย่างไรจึงเรียนเก่ง**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๓๙.

เกินเลยบกพร่องขัดข้องในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป^{๒๔}

จากความหมายของหลักอิทธิบาท ๔ พอสรุปได้ว่า อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จเป็นบันไดแห่งความสุขและความสำเร็จ คนเราเมื่อมีความรัก ความพอใจ ขยันหมั่นเพียรความเอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมองการทำงานย่อมมีประสิทธิภาพและคนทำงานก็ย่อมมีความสุข

๒.๓.๒ หลักอิทธิบาท ๔ กับการบริหารการศึกษา

มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงหลักพุทธธรรมกับการบริหารการศึกษา ผู้วิจัยนำเสนอ และสรุป ดังนี้

พระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงอิทธิบาท ๔ ว่าเป็นหลักธรรมคุณเครื่องให้ลุถึงความสำเร็จ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ (ธรรมนำไปสู่ความสำเร็จ) คือภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ (๑) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร (๒) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร (๓) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร (๔) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมิงสาสมาธิปธานสังขาร ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายพึงเจริญอิทธิบาท ๔ ประการเพื่อยิ่ง เพื่อกำหนด เพื่อกำหนดสิ้นไป เพื่อละอุทัมภาคิยสังโยชน^{๒๕} ๕ ประการแล

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อิทธิบาท ๔ ประการ เป็นหลักธรรมที่คอยผลักดันอุปสรรค เพื่อความสำเร็จและเป็นแรงเสริมกำลังใจ ที่คอยผลักดันการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ เพื่อการบริหารทรัพยากรที่เหมาะสม ดังนี้

๑) ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง คณะผู้บริหาร จะต้องเข้าใจการบริหารทรัพยากรบุคคล เพื่อเป็นนักบริหารงานบุคคลมืออาชีพ ว่าเราทำทุกอย่างด้วยใจที่มีเมตตาแก้ปัญหา มองกระบวนการที่การทำงาน ไม่ใช่เน้นที่ตัวคนหลายองค์กรมีความเครียดเนื่องจากว่าผลที่เคยได้รับ ไม่เป็นเหมือนเดิมที่เคยมีเคยเป็น เคยได้เปลี่ยนไป ทำให้เกิดความทุกข์มาก ถ้าเราย้อนกลับมาดูองค์กรส่วนใหญ่เน้นที่ผลลัพธ์องค์กรเชิงพุทธ เน้นที่กระบวนการ เน้นการทำงานในแต่ละขณะ ทำงานด้วยฉันทะ มีใจรักการทำงาน วิริยะ มีความเพียรตั้งมั่นไม่ย่อถอยต่ออุปสรรค เป็นแรงผลักดันให้องค์กรก้าวข้ามอุปสรรคไปได้จิตตะ การใช้พลังในสมองซีกขวา เป็นการใส่ใจในรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ สร้างความแตกต่างกันตรงความใส่ใจ เราเป็นองค์กรที่ทำแตกต่างจากองค์กรอื่นๆ และสุดท้ายคือวิมิงสาแลบคมเลื้อยอยู่ตลอดเวลา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนาตนเองอยู่อย่างสม่ำเสมอ ถ้าองค์กรใดมีหลักแบบนี้รับรองว่าประสบความสำเร็จแน่นอน

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๖๐.

^{๒๕} ส.ม.(ไทย) ๑๙/๘๙๘/๔๒๗.

๒) กระบวนการ (Process) หมายถึง คณะผู้บริหาร จะต้องมีความขยันอดุสาหะหมั่นเพียรคือหลักอิทธิบาท ๔ ประการ คุณธรรมเป็นเหตุนำไปสู่ความสำเร็จประกอบด้วยฉันทะ พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น ไม่ว่างธุระ วิมังสา หมั่นตรองพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งนั้น คุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้จะเป็แรงผลักดันให้บุคคลผู้ประพฤติไปสู่ความสำเร็จแห่งผลตามที่มุ่งหมายอิทธิบาท ๔ ประการนี้ ท่านกำหนดเป็นหัวใจของผู้ต้องการความสำเร็จที่ต้องมีความเข้าใจ ตั้งใจ เต็มใจและสนใจในสิ่งที่ทำนั้นๆ โดยใช้คำย่อว่า “ฉ วิจิวิ” และสรุปเป็นคำคล้องจองเพื่อให้จำง่ายว่า “มีใจรัก พากเพียรทำ เอาจิตฝักใฝ่ ใช้ปัญญาสอบสวน” ในอิทธิบาททั้ง ๔ ประการนี้ ฉันทะ นับว่าสำคัญที่สุดเพราะเมื่อฉันทะเกิดขึ้นแล้ว อิทธิบาทอีก ๓ ข้อย่อมเกิดตาม ดังนั้น ฉันทะ จึงนับเป็นพื้นฐานนำไปสู่ความสำเร็จที่สำคัญ

๓) ปัจจัยนำออก (Output) หมายถึงคณะผู้บริหาร จะต้องมอิทธิบาท ๔ ประการ ดังกล่าวนมา เพื่อให้ไปถึงความสำเร็จผลตามที่มุ่งหมาย เช่น

(๑) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลยิ่งขึ้นไป

(๒) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดย

(๓) จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ

(๔) วิมังสา ความไตร่ตรองหรือทดลอง คือมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนวัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น^{๒๖}

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า อิทธิบาท ๔ หมายถึง หลักธรรม ๔ ประการ สำหรับการทำงานหรือทำสิ่งใดๆ เพื่อให้งานประสบความสำเร็จตามที่มุ่งหวังไว้ ซึ่งประกอบด้วย

๑. ฉันทะ (ความรัก และความพอใจ)
๒. วิริยะ (ความเพียร)
๓. จิตตะ (ความเอาใจจดจ่อ ความเอาใจใส่)
๔. วิมังสา (การใช้ปัญญาไตร่ตรอง ตรวจสอบ)

๑. ฉันทะ หมายถึง ความรัก และความพอใจในสิ่งนั้นๆ คือ เมื่อทำสิ่งใดก็ทำด้วยความพอใจ ด้วยความรักในสิ่งนั้น ทำสิ่งนั้นด้วยความเต็มใจ ไม่เบื่อง่ายในกิจที่ทำ (การเต็มใจ)

๒. วิริยะ หมายถึง ความเพียรในการกระทำสิ่งนั้นๆ คือ เมื่อทำสิ่งใดก็ทำด้วยความขยันหมั่นเพียร ด้วยความพยายาม และมีมานะอดุสาหะ ไม่ทอดทิ้งกิจที่ทำนั้น (การแข็งใจ)

^{๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๐.

๓. จิตตะ หมายถึง ความเอาใจใส่ ความเอาใจจดจ่อในสิ่งที่ทำ ไม่วางธุระในสิ่งนั้นๆ คือ เมื่อทำสิ่งใดก็ทำด้วยความรู้จักไตร่ตรอง ทำด้วยปัญญา รู้จักพิจารณาใคร่ครวญ รู้จักพินิจพิเคราะห์ ทดลอง ทดสอบ ตรวจหาสาเหตุด้วยความรอบคอบ (การเข้าถึง)

๔. วิมังสา หมายถึง การใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง ตรวจสอบในสิ่งนั้นๆ คือ เมื่อทำสิ่งใดก็ทำด้วยความรู้จักไตร่ตรอง ทำด้วยปัญญา รู้จักพิจารณาใคร่ครวญ รู้จักพินิจพิเคราะห์ ทดลอง ทดสอบ ตรวจตราหาสาเหตุด้วยความรอบคอบ (การเข้าใจ)

“อิทธิบาท” มาจากคำว่า

- อิทธิ หมายถึง ความสำเร็จ
- บาท หมายถึง วิธีทางที่จะนำไปสู่

ดังนั้น คำว่า “อิทธิบาท” หากแปลตามคำจึงหมายความว่า วิธีทาง หรือ หลักการ ที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทางหรือไปสู่ความสำเร็จได้ ซึ่งมี ๔ ประการ หรือเรียกว่า อิทธิบาท ๔ อิทธิบาท ถือเป็นแนวทางปฏิบัติที่จะทำให้ประสบความสำเร็จตามความประสงค์ ๔ อย่าง ซึ่งเป็นหลักใกล้เคียงกับหลักการพึ่งตนเอง แต่แสดงให้เห็นว่าพึ่งตนเองอย่างไร ทำอย่างไรจึงจะสำเร็จ ซึ่งคำว่า อิทธิ นอกจากจะแปลว่า สำเร็จแล้ว ยังแปลว่า ฤทธิ์ของมนุษย์ที่แสดงได้ จะโดยวิธีทางวิทยาศาสตร์หรือจิตศาสตร์ก็ตาม ซึ่งต้องอาศัยหลักอิทธิบาท ๔ พุทธทาสภิกขุ อธิบายว่า การทำงานแบบใดๆ โดยไม่รู้สีกตัว มีระดับมากน้อยแตกต่างกัน คนที่ทำงานด้วยความพอใจ ขยันขันแข็ง เอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอ นั้น เรียกว่า มีอิทธิบาท ๔ ประการ มีการปฏิบัติโดยไม่ได้ตั้งตัว ซึ่งอิทธิบาททั้ง ๔ ประการนี้ ถ้าปฏิบัติได้ครบถ้วนสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตาม ย่อมที่จะประสบความสำเร็จดังประสงค์^{๒๗}

สรุปได้ว่า หลักอิทธิบาท ๔ ถือเป็นหลักธรรมสำคัญในการนำมาบริหารการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะหลักอิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมเพื่อมุ่งไปสู่ความสำเร็จและเป็นแรงเสริมเพิ่มกำลังใจ ในการบริหารการศึกษานั้นจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการในการดำเนินการ ซึ่งองค์ประกอบปัจจัยที่สำคัญต้องอาศัย ความพอใจรักใคร่ในการทำงานมีความเพียรพยายามความเข้มแข็งอดทน มีความคิดจิตฝักใฝ่ในการทำงานนั้นๆ และสุดท้ายต้องหมั่นใช้ปัญญาไตร่ตรอง สอดส่อง ในกระบวนการการบริหารการศึกษาในทุกขั้นตอนด้วยความเต็มใจ การดำเนินงานต่างๆจึงจะบรรลุเป้าหมายได้

^{๒๗} พุทธทาสภิกขุ, อิทธิบาท ๔, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: แหล่งที่มาของข้อมูล: [https://www.google.co.th/search?q=\[๓ กันยายน ๒๕๖๐\]](https://www.google.co.th/search?q=[๓ กันยายน ๒๕๖๐]).

๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับประสิทธิผล

๒.๔.๑ ความหมายของประสิทธิผล

ปัจจุบันมีการศึกษาเรื่อง ประสิทธิภาพ กันอย่างแพร่หลายและมีการนิยามความหมายแตกต่างกัน โดยมีการใช้หลักเกณฑ์มาประกอบกัน มีผู้ให้ความหมายหรือคำนิยามต่างๆ เกี่ยวกับประสิทธิผล ไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ ความหมายของคำว่า ประสิทธิภาพ หมายถึง ผลสำเร็จหรือผลที่เกิดขึ้น^{๒๘} ขณะเดียวกันได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้อีกหลายท่าน ดังนี้

กิบสัน และคณะ (Gibson and Others) นิยามประสิทธิผลไว้ว่า ประสิทธิภาพเป็นเรื่องของการกระทำใดๆ หรือพยายามใดๆ ที่มีความมุ่งหมายจะได้รับผลอะไรสักอย่างที่เกิดขึ้น การกระทำหรือความพยายามจะมีประสิทธิผลสูงต่ำเพียงใดขึ้นกับว่าผลที่ได้รับนั้นตรงครบถ้วนทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ และใช้พลังงานน้อยเพียงใดประสิทธิผลอาจพิจารณาเป็น ๒ ระดับ คือ

๑) ประสิทธิภาพของบุคคล คือ ลักษณะที่มีความสามารถปฏิบัติงานใดๆ หรือปฏิบัติกิจกรรมใดๆ แล้วประสบความสำเร็จ ทำให้บังเกิดผลตรงและครบถ้วนตามที่มีวัตถุประสงค์ไว้ ผลที่เกิดขึ้นมีลักษณะคุณภาพ เช่น ความถูกต้อง ความมีคุณค่า ความเหมาะสมตึงงาม ตรงกับความคาดหวังและความต้องการของหมู่คณะ สังคม และผู้นำพลนั้นไปใช้เป็นผลที่ได้จากการปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ คือ เป็นการปฏิบัติด้วยความพอใจ ปฏิบัติเต็มความสามารถ ปฏิบัติด้วยการเลือกสรรกลวิธีและเทคนิควิธีการที่เหมาะสมที่สุดที่จะทำให้บรรลุทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ อย่างสูงสุดแต่ใช้ทุน ทรัพยากร และระยะเวลาน้อยที่สุด

๒) ประสิทธิภาพขององค์การ ประกอบด้วย

(๑) การผลิต (Production) องค์การมีประสิทธิผลถ้าองค์การสามารถดำเนินการผลิตให้ได้ผลผลิตทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพได้ตรงกับความต้องการขององค์การ

(๒) ประสิทธิภาพ (Efficiency) องค์การที่มีประสิทธิผลถ้าอัตราส่วนระหว่างปัจจัยทรัพยากร (Input) ที่ใช้กับผลผลิต (Output) มีความเหมาะสมในลักษณะที่ใช้ทรัพยากรได้คุ้มค่า

(๓) ความพึงพอใจ (Satisfaction) องค์การมีประสิทธิผลถ้าผลการดำเนินงานขององค์การนำมาซึ่งความสำเร็จสอดคล้องกับความต้องการและความคาดหวังของสมาชิกในองค์การ

(๔) การปรับเปลี่ยน (Adaptiveness) องค์การมีประสิทธิผลถ้าองค์การมีกลไกที่สามารถปรับเปลี่ยนการดำเนินงานได้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งภายในองค์การและภายนอกองค์การ

^{๒๘} ราชกิจจานุเบกษา, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, เล่มที่ ๑๓๐ ตอนที่ ๗๑ง, ๑๓ มิถุนายน ๒๕๔๖, หน้า ๗๑๓.

(๕) การพัฒนา (Development) องค์การมีประสิทธิผลถ้าสามารถเพิ่มพูนศักยภาพ (Potential) และวิสัยความสามารถ (Capacity) ขององค์การที่เจริญก้าวหน้าตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมความหมายของประสิทธิผลทั้งระดับบุคคลและระดับองค์การ^{๒๙}

พระปลัดวิเชียร สิริภทโท (ประทุมมินทร์) จากการศึกษาประสิทธิผลการปฏิบัติงานของเทศบาลเมืองแสนสุข อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี จากการศึกษาพบว่า พนักงานเทศบาลมีปัจจัยแรงจูงใจต่อการปฏิบัติงานในระดับปานกลาง โดยมีปัจจัยแรงจูงใจสูงสุดในด้านสภาพแวดล้อมของการทำงานและมีปัจจัยแรงจูงใจต่ำสุดในด้านความก้าวหน้าในการทำงาน แสดงว่า ปัจจัยแรงจูงใจของพนักงานมีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการปฏิบัติงานของพนักงาน ตามทฤษฎีแรงจูงใจของเฟรดเดอริค เฮอริชเบิร์ก (Frederick Herzberg, 1968) ได้วิจัยเรื่อง “การจูงใจในการทำงาน”(The Motivation to Work) โดยเสนอทฤษฎีจูงใจ-คำจูง (The Motivation – Hygiene Theory) หรือบางที่เรียกว่าทฤษฎีสองปัจจัย (Herzberg’s Two Factors Theory) โดยองค์ประกอบของปัจจัยแรงจูงใจ (The Motivation Factor) เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับการจูงใจให้บุคคลชอบในการปฏิบัติงานและเป็นตัวที่กระตุ้นให้เกิดความพึงพอใจในการทำงาน เพราะปัจจัยด้านนี้เน้นการตอบสนองความต้องการของบุคคล ให้เพิ่มผลผลิตการปฏิบัติงานจากองค์ประกอบ ๕ ประการคือ ๑) การได้รับการยอมรับนับถือ (Recognition) ๒) ความสำเร็จในงาน (Achievement) ๓) ความก้าวหน้า (Advancement) ๔) ความรับผิดชอบ (Responsibility) ๕) ลักษณะของงานที่ปฏิบัติ (Work itself)^{๓๐}

ดวงพร คำภูแสน ให้ความหมายว่า ประสิทธิผลของโรงเรียน หมายถึง การที่โรงเรียนสามารถดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายของโรงเรียน ประกอบด้วยผลผลิตนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง สามารถพัฒนานักเรียนให้มีเจตคติทางบวก โรงเรียนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมสามารถแก้ปัญหาภายในโรงเรียนและบุคลากรมีความพึงพอใจได้^{๓๑}

ชาญณรงค์ แสงสว่าง ได้วิจัยเรื่อง “ ประสิทธิผลการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระยอง เขต ๒ ” ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิผลการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระยอง เขต ๒ ในภาพรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมากเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ความสามารถในการแก้ปัญหาภายในโรงเรียน

^{๒๙} กิบสัน และคณะ (Gibson and Others, 1988: 812), อ้างใน รัฐพล ศรีกัญญ, “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลของการปฏิบัติงานของพนักงานธนาคารธนชาติ จำกัด (มหาชน) สำนักงานอาคารกลาสไฮส์รัชดาภิเษก”, สารนิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑), หน้า ๓๒-๓๓.

^{๓๐} พระปลัดวิเชียร สิริภทโท (ประทุมมินทร์), “ประสิทธิผลการบริหารโรงเรียนเอกชนของวัด : กรณีศึกษาโรงเรียนวัดใหม่กรทอง จังหวัดปราจีนบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

^{๓๑} ดวงพร คำภูแสน, “ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบประสิทธิผลการบริหารงานด้านกระบวนการของโรงเรียนขนาดกลาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในจังหวัดสกลนคร” วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๕๑), หน้า ๓๓.

ความสามารถในการปรับเปลี่ยนแปลงและพัฒนาโรงเรียน ความสามารถในการพัฒนาให้นักเรียนมีทัศนคติทางบวก และความสามารถในการผลิตนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบประสิทธิผลการบริหารสถานศึกษา จำแนกตามประสบการณ์การบริหาร ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ด้านความสามารถในการผลิตนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕ ส่วนด้านอื่นๆ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จำแนกตามวุฒิการศึกษา พบว่า ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ด้านความสามารถในการแก้ปัญหาภายในโรงเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕ ส่วนด้านอื่นๆ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จำแนกตามขนาดโรงเรียน ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ด้านความสามารถในการผลิตนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง และความสามารถในการแก้ปัญหาภายในโรงเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนด้านอื่นๆ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ^{๓๒}

สนใจ ลักษณะ ได้ให้ความหมายของคำว่า ประสิทธิภาพ หมายถึง ประสิทธิภาพของบุคคล คือ ลักษณะของบุคคลที่มีความสามารถปฏิบัติงานใดๆหรือปฏิบัติกิจกรรมใดๆ แล้วประสบผลสำเร็จ ทำให้บังเกิดผลและครบถ้วนตามที่วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผลที่เกิดขึ้นมีลักษณะเป็นคุณภาพ เช่น ความถูกต้อง ความมีคุณค่า ความเหมาะสมต้งาม ตรงกับความคาดหวังและความต้องการของหมู่คณะ สังคม และปฏิบัติเต็มความสามารถ ปฏิบัติด้วยการเลือกสรรกลวิธีและเทคนิควิธีการที่เหมาะสมที่สุดที่จะทำให้บรรลุผลทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพอย่างสูงสุดแต่ใช้ทุน ทรัพยากร และระยะเวลาน้อยที่สุด ประสิทธิภาพขององค์การ เน้นไปที่ผลรวมขององค์การ ซึ่งก็บั่น และคณะ อธิบายเกณฑ์ของความมีประสิทธิภาพขององค์การว่า ประกอบไปด้วยตัวบ่งชี้ ๕ ตัวบ่งชี้ คือ

๑) การผลิต (Production)

๒) องค์การที่มีประสิทธิผลถ้าองค์การสามารถดำเนินการผลิตให้ได้ผลผลิตทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพได้ตรงกับความต้องการขององค์การ

๓) ประสิทธิภาพ (Performance)

๔) องค์การมีประสิทธิผลถ้าอัตราส่วนระหว่างปัจจัยทรัพยากร (Inputs) ที่ใช้กับผลผลิต (Outputs) มีความเหมาะสมในลักษณะที่ใช้ทรัพยากรได้คุ้มค่า

๕) ความพึงพอใจ (Satisfaction) องค์การมีประสิทธิผลถ้าผลการดำเนินงานขององค์การนำมาซึ่งความสำเร็จสอดคล้องกับความต้องการและความคาดหวังของสมาชิกในองค์การ การปรับเปลี่ยน (Addictiveness) องค์การมีประสิทธิผลถ้าองค์การมีกลไกที่สามารถปรับเปลี่ยนการดำเนินงานที่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งภายในองค์การและภายนอกองค์การ การพัฒนา (Development) องค์การมีประสิทธิผลถ้าองค์การสามารถเพิ่มพูนศักยภาพ (Potential) และ

^{๓๒} ชาญณรงค์ แสงสว่าง , “ประสิทธิผลการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต ๒ ”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา (มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

วิสัยสามารถ (Capacity) ขององค์กรให้เจริญก้าวหน้าตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม ความหมายของประสิทธิผลทั้งระดับบุคคลและระดับองค์การมีความหมายครอบคลุมทั้งผลการดำเนินงานที่สนองวัตถุประสงค์ได้ผลดีทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพยังครอบคลุมถึงกระบวนการดำเนินงานที่ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมซึ่งก็คือรวมถึงประสิทธิภาพนั่นเอง^{๓๓}

กรณีศึกษา จีรบุญญิณโณ ได้วิจัยเรื่อง “ ประสิทธิภาพการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร ” ผลการวิจัยพบว่า ๑) สถานภาพของผู้เรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ ๕๖.๔๔ อายุต่ำกว่า ๒๓ ปี ร้อยละ ๕๗.๔๓ ประสบการณ์การทำงาน ร้อยละ ๘๐.๖๙ รายได้อยู่ในช่วง ๕,๐๐๐ ถึง ๗,๐๐๐ บาทต่อเดือน ร้อยละ ๔๐.๑๐ ระดับชั้นเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ ๖๓.๓๗ และต้องเสียค่าที่พักอาศัย ร้อยละ ๖๔.๓๖ ๒) ประสิทธิภาพการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีประสิทธิผลระดับมากด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชนเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมา ด้านการศึกษา เพื่อทักษะชีวิตและด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ และมีประสิทธิผลระดับปานกลางด้าน การศึกษาพื้นฐาน ๓) การทดสอบสมมติฐานพบว่า ผู้เรียนที่มีภูมิหลัง ด้านเพศต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศึกษานอกโรงเรียนของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตวัฒนา ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ ส่วนผู้เรียนที่มีภูมิหลังด้านอายุ ประสบการณ์การทำงาน รายได้ ระดับการศึกษา และที่พักอาศัยต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิผล การจัดการศึกษานอกโรงเรียนในภาพรวมไม่แตกต่างกัน^{๓๔}

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ความหมายว่า ประสิทธิภาพ ตามหลัก ธรรมาภิบาลของการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance) ไว้ว่า ประสิทธิภาพ หมายถึง ผลการปฏิบัติราชการที่บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผนการปฏิบัติราชการตามที่ได้รับ งบประมาณมาดำเนินการ รวมถึงสามารถเทียบเคียงกับส่วนราชการหรือหน่วยงานที่มีภารกิจ คล้ายคลึงกันและมีผลการปฏิบัติงานในระดับชั้นนำของประเทศ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อ ประชาชน โดยการปฏิบัติราชการจะต้องมีทิศทางยุทธศาสตร์และเป้าหมายที่ชัดเจนมีกระบวนการ ปฏิบัติงานและระบบงานที่เป็นมาตรฐาน รวมถึงมีการติดตามประเมินผลและพัฒนาปรับปรุงอย่าง ต่อเนื่อง^{๓๕}

^{๓๓} สมใจ ลักษณะ, การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์พิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๕-๖.

^{๓๔} กรณีศึกษา จีรบุญญิณโณ, “ประสิทธิผลการจัดการศึกษานอกโรงเรียนของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา (มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

^{๓๕} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาในมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๕๗, (กรุงเทพมหานคร : สำนักประกันคุณภาพ, ๒๕๕๗), หน้า ๓๓.

นาคพล เกินชัย ให้ความหมายว่า ประสิทธิผลการพัฒนา หมายถึง ผลสำเร็จหรือผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงในทางเจริญก้าวหน้า เป็นผลการปฏิบัติงานที่บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผนงานอย่างมีประสิทธิภาพเป็นการปฏิบัติงานที่มียุทธศาสตร์และเป้าหมายที่ชัดเจน มีกระบวนการปฏิบัติงานและมีระบบงานที่เป็นมาตรฐาน มีการกำกับ ติดตามประเมินผลและพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีความพึงพอใจต่อการปฏิบัติงานนั้น^{๓๖}

พระเกษม ปญญาวิโร (ตุ้สระเกษ) ประสิทธิผล หมายถึง ผลสำเร็จในการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ที่เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้ทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดผลลัพธ์ทางตรงตามเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ที่กำหนดไว้ล่วงหน้าทั้งในส่วนของการผลิตและผลลัพธ์ โดยสอบถามความเห็นของประชาชน^{๓๗}

สรุปได้ว่า ประสิทธิผล เป็นความสามารถของบุคคลหรือองค์การในการบรรลุเป้าหมายความสำเร็จของการดำเนินงานในกิจกรรมนั้นๆ ให้เป็นไปด้วยดี ตามแผนงาน โครงการ และเป้าหมายภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถเกิดความพึงพอใจของบุคลากรภายในองค์การ ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดนโยบายและเป้าหมายไว้ทั้งที่เป็นเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยได้รับความร่วมมือร่วมใจของทุกคนในองค์การ ผลสัมฤทธิ์ที่ได้รับถือเป็นแนวทางในการดำเนินงานนำไปสู่การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยนำเข้า (Inputs) กระบวนการดำเนินงาน (Process) และนำไปสู่ผลลัพธ์ (Outcomes) ของการดำเนินงานที่พึงพอใจของทุกฝ่ายภายในองค์การ

๒.๕ ประสิทธิผลการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักอิทธิบาท ๔

๒.๕.๑ ประสิทธิผลการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักฉันทะ

มีนักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักฉันทะไว้ ดังนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) ได้กล่าวถึง อิทธิบาทแปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งที่มีคุณธรรม เครื่องให้ถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่าอิทธิบาท มี ๔ ข้อ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา การบริหารสถานศึกษาจะต้องมีฉันทะ คือ ความพอใจ ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องนำเอาหลักฉันทะมาบูรณาการในการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ทั้ง ๔ ด้านเพื่อให้

^{๓๖} นาคพล เกินชัย, “ความสัมพันธ์ระหว่างประสิทธิภาพการพัฒนานิสิตตามกรอบนวัตลักษณ์กับประสิทธิผลการพัฒนาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, **รายงานการวิจัย**, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๙), หน้า ๔๖.

^{๓๗} พระเกษม ปญญาวิโร (ตุ้สระเกษ), “ประสิทธิผลการบริหารงานของคณะผู้บริหารเทศบาลตำบลจอหอ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๐.

เกิดประสิทธิผลได้แก่ ด้านนโยบายและแผนการบริหารจัดการ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และด้านการเงิน^{๓๘}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความหมายของ อิทธิบาท ๔ ไว้ว่า เป็นหลักความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการที่เรียกว่า อิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) ในข้อที่ ๑ คือ ฉันทะ รักงาน (การเห็นคุณค่า ความรัก ความพอใจ) คือ มีใจรักพอใจที่จะทำสิ่งนั้นและทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้ผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร^{๓๙} ดังนั้นการนำหลักฉันทะมาบูรณาการในการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ย่อมจะทำให้เกิดประสิทธิผลทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านนโยบายและแผนการบริหารจัดการ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และด้านการเงิน

สันติ บุญภิรมย์ ได้กล่าวไว้ว่า ฉันทะ คือความรัก ความพอใจ ความชอบใจ ถ้าหากมองในด้านของผู้บริหาร มี ๒ ประการ คือ ๑) ฉันทะเกี่ยวกับงานเป็นความรักความพอใจในงานที่ผู้บริหารรับผิดชอบอยู่ ๒) ฉันทะเกี่ยวกับคน เป็นความรักความชอบพื่อเพื่อนร่วมงานซึ่งในวงราชการหรือสถานศึกษานั้น หัวหน้าไม่สามารถเลือกลูกน้องได้ในวาระเดียวกัน ลูกน้องก็ไม่สามารถเลือกหัวหน้าได้ ทั้งนี้เพราะการทำราชการต้องอาศัยความรู้ ความสามารถหรือเรียกว่าระบบคุณธรรมนั่นเอง^{๔๐} การนำหลักฉันทะมาบูรณาการในการบริหารสถานศึกษา เพื่อให้การบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เกิดประสิทธิผลทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านนโยบายและแผนการบริหารจัดการ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และด้านการเงิน

พระอธิการบุญช่วย โชติวิโส ได้กล่าวว่า ฉันทะ คือความพึงพอใจ ความต้องการที่จะทำใฝ่ใจรักจะทำงานนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาทำให้ได้ผลดียิ่งๆขึ้นไป ฉันทะ ประกอบด้วย ๑) ฉันทะในการทำงาน ๒) ฉันทะในแนวทางปฏิบัติสมาธิ ๓) เหตุให้เกิดฉันทะบางประการ^{๔๑}

ผกา สัตยธรรม ได้กล่าวไว้ว่า ฉันทะ คือความพอใจ รักใคร่ในสิ่งนั้น คือมีใจรัก การที่จะทำงานหรือทำอะไรก็ตามจะต้องมีความต้องการหรือความพอใจที่จะทำงานหรือการเล่นกีฬาถ้าขาดความพอใจก็ไม่ปรารถนาเล่น งานก็ไม่สำเร็จ ถ้าต้องการให้งานสำเร็จก็ต้องมีฉันทะในงานนั้น คือ มีความพอใจ สนใจ เต็มใจที่จะทำงานให้สำเร็จ^{๔๒} ดังนั้นการนำหลักฉันทะมาบูรณาการในการบริหาร

^{๓๘} อ้างแล้ว, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

^{๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓.

^{๔๐} สันติ บุญภิรมย์, หลักการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: บุ๊คพอยท์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒๒.

^{๔๑} พระอธิการบุญช่วย โชติวิโส, คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารการศึกษา, เอกสารประกอบการสอนรายวิชา ๒๑๐-๑๐๖, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, (ขอนแก่น: เอ็ม ก๊อบบี้ เซ็นเตอร์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๑๗.

^{๔๒} ผกา สัตยธรรม, การสอนจริยธรรมสำหรับเยาวชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๙๙.

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ย่อมจะทำให้เกิดประสิทธิผลทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านนโยบาย และแผนการบริหารจัดการ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และด้านการเงิน

สรุปได้ว่า ประสิทธิผลการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักฉันทะ หมายถึง ผลสำเร็จที่เกิดจากกระบวนการดำเนินงานตามหลักฉันทะ ด้วยความยินดีพอใจ ความมีใจรักในการทำงาน และตั้งใจมุ่งมั่น เพื่อให้การทำงานได้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ประกอบด้วย การทำงานทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านนโยบายและแผนงานการบริหารจัดการ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และด้านการเงิน

๒.๕.๒ ประสิทธิผลการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักวิริยะ

นักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักวิริยะไว้ ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึง อิทธิบาท ๔ คือ วิริยะ แปลว่า ความเพียร ความบากบั่น ความเพียรเพื่อจะละความชั่ว ประพฤติความดี ความพยายามทำกิจ ไม่ท้อถอย หมายถึงขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ สู้งาน คือ พากเพียรทำ ไม่ท้อถอยก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ ในการบริหารสถานศึกษา โดยนำเอาหลักวิริยะ มาบูรณาการในการบริหารเพื่อให้เกิดประสิทธิผลทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านนโยบายและแผนการบริหารจัดการ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และด้านการเงิน^{๔๓}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึง อิทธิบาท ๔ แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท มี ๔ ข้อ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา การบริหารสถานศึกษา จะต้องมียุทธวิธี คือความพากเพียร หมายถึง การกระทำที่ติดต่อ ไม่ขาดตอน เป็นระยะยาวจนประสบความสำเร็จ คำนี้มีความหมายของความกล้าหาญ เจืออยู่ด้วยส่วนหนึ่ง^{๔๔} เพื่อให้การบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีความสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้บริหารจะต้องนำเอาหลักวิริยะมาบูรณาการในการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านนโยบายและแผนการบริหารจัดการ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และด้านการเงิน

พอลตา บุตรสุทธีวงศ์ ได้กล่าวไว้ว่า วิริยะ หรือ วิริยพละ หมายถึง กำลังความเพียรหรือความขยัน คนมีความขยันต่อมีกำลังใจมีกำลังใจเข้มแข็งอาจกล่าวได้ว่า วิริยะ ก็คือกำลังใจนั่นเอง

^{๔๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๗๙.

^{๔๔} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ทำอย่างไรจึงจะเรียนเก่ง*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๙.

กำลังใจต้องมากู้กับกำลังปัญญาเสมอ คนมีกำลังใจแต่ไม่มีกำลังปัญญาจะเป็นคนบ้าบิ่น คนมีปัญญาแต่ขาดกำลังใจ จะเป็นคนขลาด คนที่มีทั้งกำลังใจและกำลังปัญญาจึงจะเป็นคนกล้าหาญ^{๔๕}

ค่านาย อภิปรัชญาสกุล ได้กล่าวไว้ว่า วิริยะ คือ มีความมุ่งมั่นเพียรขยัน อุตทน และเป็นคนสู้งาน บุคลากรในองค์การจะเห็นการทำงานและจะนำไปเป็นแบบอย่างโดยยึดเป็นหลักว่า สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น^{๔๖}

สรุปได้ว่า ประสิทธิผลการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักวิริยะ หมายถึง ผลสำเร็จที่เกิดจากกระบวนการดำเนินงานตามหลักวิริยะ ด้วยความมุ่งมั่น ความเพียรพยายาม ความขยัน อุตทน ใจสู้ ความบากบั่น พัฒนาตนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้การทำงานบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ประกอบด้วยการทำงานทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านนโยบายและแผนงาน การบริหารจัดการ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และด้านการเงิน

๒.๕.๓ ประสิทธิผลการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักจิตตะ

นักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักจิตตะไว้ ดังนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึง อิทธิบาท ๔ แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องที่ลู่ถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท มี ๔ ข้อ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา การบริหารสถานศึกษา จะต้องมิจิตตะ หมายถึง ความไม่ทอดทิ้งสิ่งนั้น ไปจากความรู้สึกถึงตัว ทำสิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์นั้นให้เด่นชัด อยู่ในใจเสมอ คำนี้รวมความหมายของคำว่า สมาธิ อยู่ด้วยอย่างเต็มที่^{๔๗} จิตตะ ในอิทธิบาทจึงสามารถนำมาบูรณาการในการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ให้บรรลุผลสำเร็จนำไปสู่ประสิทธิผลของการบริหารสถานศึกษาได้เป็นอย่างดี ทั้งในด้านนโยบายและแผนการบริหารจัดการ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และด้านการเงิน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า จิตตะ หมายถึง ความคิดจดจ่อหรือเอาใจใส่ฝักใฝ่ อันได้แก่ ความมีจิตผูกพัน จดจ่อ ฝักคึดเรื่องนั้นไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน บุคคลที่มีจิตตะในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างแรงกล้าหรืออย่างใดอย่างหนึ่ง บุคคลนั้นจะไม่สนใจเรื่องอื่นๆ ใครจะพูดอะไร เรื่องอะไรก็ไม่สน แต่ถ้าพูดเรื่องงานนั้นจะสนใจเป็นพิเศษทันที บางทีจัดทำเรื่องนั้น งานนั้นอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืน ไม่เอาใจใส่ในเรื่องการแต่งเนื้อแต่งตัว อะไรจะเกิดขึ้นก็ไม่สนใจ เรื่องอื่นเกิดขึ้นไกล่ๆบางทีก็ไม่ว่าง ทำจนลืมวันลืมคืน ลืมกินลืมนอน ความมีใจจดจ่อฝักใฝ่อยู่ หรือตั้งจิตรู้ในสิ่งที่ทำและกระทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย จิตแน่วแน่มั่นคงในกิจที่ทำกำลัง

^{๔๕} พอดา บุตรสุทธีวงศ์, **จริยธรรมสำหรับผู้บริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๓), หน้า ๓๔.

^{๔๖} ค่านาย อภิปรัชญาสกุล, **หลักการบริหารและการจัดการการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: โฟกัสมีเดีย แอนด์พับลิชชิง จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๑๖.

^{๔๗} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ทำอย่างไรจึงจะเรียนเก่ง**, หน้า ๓๙.

มากเฉพาะสำหรับกิจนั้นเรียกว่า จิตตะ จะเป็นบุคคลที่จดจ่ออยู่กับงานที่ทำแม้จะมีสิ่งรบกวนก็ไม่เปลี่ยนจากงานนั้นได้ มองเห็นความสำคัญของงาน เป็นการเอาใจใส่ตรวจตรางานที่ทำอยู่ หากมีความเสียหายอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือความผิดพลาดในการทำงานบุคคลก็สามารถแก้ไขได้ทันที่ ไม่ปล่อยให้ผลของความเสียหายมีความรุนแรงได้^{๔๘} จิตตะในหลักอิทธิบาท ๔ นี้ จึงสามารถนำมาบูรณาการในการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้มีประสิทธิผลได้ ทั้งในด้านนโยบายและแผนการบริหารจัดการ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และด้านการเงิน

บรรจบ บรรณรุจิ ได้กล่าวไว้ว่า จิตตะ หมายถึง สภาวะที่คิด สภาพที่คิด ตั้งมั่นเป็นสภาวะที่เป็นนามธรรมไม่มีรูปร่างตัวตนปรากฏ แต่เป็นสิ่งที่มิอยู่โดยการสืบต่อ (สันตติ) หมายถึง เกิดดับอยู่ตลอดเวลาในขณะที่สืบต่อ จิต จึงมี ๒ คือ สภาพที่เป็นความนึกคิด เรียกว่า สภาวะลักษณะ และสภาวะที่เป็นไปในกฎไตรลักษณ์ เรียกว่า สามัญลักษณ์^{๔๙} จิตตะ ในอิทธิบาทจึงสามารถนำมาบูรณาการในการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ให้บรรลุผลสำเร็จนำไปสู่ประสิทธิผลของการบริหารสถานศึกษาได้เป็นอย่างดี ทั้งในด้านนโยบายและแผนการบริหารจัดการ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และด้านการเงิน

สรุปได้ว่า ประสิทธิผลการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักจิตตะ หมายถึง ผลสำเร็จที่เกิดจากกระบวนการดำเนินงานตามหลักจิตตะ ด้วยความเอาใจใส่ ความดูแลตรวจสอบ ติดตาม ส่งเสริม และสนับสนุนเพื่อให้การทำงานบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้จนนำไปสู่การมีประสิทธิผลประกอบด้วยการทำงานทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านนโยบายและแผนงาน การบริหารจัดการ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และด้านการเงิน

๒.๕.๔ ประสิทธิผลการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักวิมังสา

นักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักวิมังสาไว้ ดังนี้

ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาตร เกสปุตตสูตร พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสถึงหลักการพิจารณาญาณหรือวิมังสา ในการเชื่อสิ่งต่างๆอันเป็นคุณธรรมที่ทำให้ผู้เรียนเป็นคนมีเหตุผล มิให้เชื่อโดยอาการ ๑๐ อย่าง ประกอบด้วย

มา อนุสสเวนะ	อย่าเชื่อโดยฟังตามกัน หรืออย่าเชื่อตามเขา
มา ปริมปรายะ	อย่าเชื่อโดยถือว่าเป็นของดังเดิม หรือเป็นของเก่า
มา อิติกรายะ	อย่าเชื่อโดยตื่นข่าวลือ
มา ปิฎะกะสัมปะทาเนนะ	อย่าเชื่อโดยอ้างตำราหรือหนังสือ หรือถือบันทึก
มา ตักกะเหตุ	อย่าเชื่อโดยนึกเอา

^{๔๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๘๔๒.

^{๔๙} บรรจบ บรรณรุจิ, **ปฏิจจสมุปบาท**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔.

มา นะยะเหตุ อย่าเชื่อโดยคาดคะเน หรือเดาเอา
 มา อาการะปริวิตักเณะ อย่าเชื่อโดยตรึกตรองตามอาการ หรือความน่าจะเป็น
 มา ทิฏฐินิฆมานักขันตียา อย่าเชื่อด้วยความพอใจ หรือเพราะเห็นพ้อง
 มา ภัพพะรูปะตายะ อย่าเชื่อโดยเห็นว่า ผู้พูดควรเชื่อได้ หรือต้องชะตา
 มา สมโณ โน ครุติ อย่าเชื่อโดยเห็นว่าเป็นอาจารย์ของเรา
 อัตตนาเว ชาเนยยาถะ แต่ให้เฝ้าศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองจนเห็นจริง รู้จริง แล้วจึง
 เชื่อ^{๕๐}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) ได้กล่าวถึง อิทธิบาท ๔ แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท มี ๔ ข้อ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา การบริหารสถานศึกษา จะต้องมี วิมังสา หมายถึง ความสอดส่องในเหตุและผลแห่งความสำเร็จ เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปตลอดเวลา คำนี้ รวมความหมายของคำว่า ปัญญาไว้อย่างเต็มที่^{๕๑} ดังนั้นการนำหลักวิมังสาในอิทธิบาท ๔ มาบูรณาการในการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ย่อมจะส่งผลต่อการมีประสิทธิผลในการดำเนินการของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ที่ประกอบด้วย ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านนโยบายและการบริหารจัดการ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และด้านการเงิน

ค่านาย อภิปรัชญาสกุล กล่าวไว้ว่า วิมังสาเป็นการตัดสินใจหรือการหาหน้าที่ตัดสินใจไตร่ตรองในการดำเนินงานขององค์การประกอบด้วย เป็นผู้ประกอบการ คือการหาโอกาสริเริ่มสิ่งใหม่ๆ เช่นการปรับปรุงโครงการเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพัฒนาที่ดีขึ้น เป็นผู้จัดการ คือ รับผิดชอบแก้ไขดำเนินงานเมื่อองค์การเผชิญกับความไม่สงบเรียบร้อย โดยการทบทวนและกำหนดกลยุทธ์ เป็นผู้สรรหาทรัพยากร คือ เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดสรรทรัพยากรในองค์การ เช่น ทำการตัดสินใจและขออนุมัติในประเด็นสำคัญต่างๆ ขององค์การ เป็นผู้สำรอง คือ รับผิดชอบในการเป็นตัวแทนสำรองในเรื่องสำคัญขององค์การ เช่น มีส่วนร่วมในการทำสัญญากับสหภาพแรงงานขององค์การหรือการต่อรองกับผู้สรรหา^{๕๒} ดังนั้นการนำหลักวิมังสาในอิทธิบาท ๔ มาบูรณาการในการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ย่อมจะส่งผลต่อการมีประสิทธิผลในการดำเนินการของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ที่ประกอบด้วย ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านนโยบายและการบริหารจัดการ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และด้านการเงิน

^{๕๐} อดิ. (ไทย) ๒๐/๕๐๕/๑๘๒.

^{๕๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), *ทำอย่างไรจึงจะเรียนเก่ง*, หน้า ๓๙.

^{๕๒} ค่านาย อภิปรัชญาสกุล, *หลักการบริหารและการจัดการการศึกษา*, หน้า ๑๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึง อิทธิบาท ๔ คือ วิมังสา แปลความว่า ไตร่ตรอง หรือ ทดลอง หมายถึง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คัดค้นวิธีการแก้ไขปรับปรุง^{๕๓} ดังนั้นการนำหลักวิมังสาในอิทธิบาท ๔ มาบูรณาการในการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ย่อมจะส่งผลต่อการมีประสิทธิผลในการดำเนินการของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ที่ประกอบด้วย ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านนโยบายและการบริหารจัดการ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และด้านการเงิน

สรุปได้ว่าประสิทธิผลการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักวิมังสา หมายถึง ผลสำเร็จที่เกิดจากกระบวนการดำเนินงานตามหลักวิมังสา ด้วยความไตร่ตรองในการกระทำ การใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจตรา มีความรอบรู้อย่างรอบคอบฉลาดในการใช้ปัญญา มีการตรวจสอบสรุปผล และประเมินผลเพื่อทำให้การทำงานบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ประกอบด้วยการการทำงานทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านนโยบายและแผนการบริหารจัดการ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และด้านการเงิน

๒.๖ บริบทของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดอำนาจเจริญ

๒.๖.๑ ประวัติจังหวัดอำนาจเจริญ^{๕๔}

จังหวัดอำนาจเจริญ มีประวัติความเป็นมา เดิมตั้งอยู่บ้านค้อต่อมายกฐานะสูงขึ้น เป็นเมืองค้อ ในแผ่นดินรัชกาลที่ ๓ แล้วได้เปลี่ยนชื่อ เมืองอำนาจเจริญ ในรัชกาลที่ ๔ เปลี่ยนเป็น อำเภอมณฑลอำนาจเจริญ ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ ให้ขึ้นกับเมืองเขมราฐ บริเวณอุบลราชธานี อำเภอมณฑลอำนาจเจริญ ย้ายสังกัดไปขึ้นเมืองยโสธร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ แล้วย้ายไปขึ้น เมืองอุบลราชธานี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ นอกจากนั้นยังย้ายที่ตั้งอำเภอ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ ย้ายอำเภอมณฑลอำนาจเจริญจากบ้านค้อใหญ่ เพื่อให้เกิดความสะดวกต่อการปกครอง และให้เป็นศูนย์กลางของตำบล ที่อยู่ในการปกครอง จึงย้ายอำเภอมณฑลอำนาจเจริญจากบ้านค้อใหญ่ไปตั้งที่บ้านบึงติดกับลำห้วยปลาแดก ตั้งที่ว่าการอำเภอ ณ ที่ตั้งสำนักงานแขวงทางอำนาจเจริญปัจจุบัน ตั้งสถานีตำรวจในบริเวณวัดอำนาจเจริญ หรือวัดหนองแขง ตำบลบึง อำเภอมณฑลอำนาจเจริญ

พ.ศ. ๒๔๖๐ เปลี่ยนชื่ออำเภอมณฑลอำนาจเจริญเป็นอำเภอบึง พ.ศ. ๒๔๕๙ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อเรียกเมืองทั้งหมด ที่เป็นศูนย์กลางที่มีอำเภอมารวมขึ้นด้วยว่า จังหวัด เมืองอุบลราชธานีจึงเปลี่ยนเป็นจังหวัดอุบลราชธานี เปลี่ยนคำเรียกตำแหน่ง ผู้ว่าราชการเมือง เป็น ผู้ว่าราชการจังหวัด เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว กระทรวงมหาดไทย จึงได้ประกาศเปลี่ยนแปลงและกำหนดชื่อจังหวัดและอำเภอใหม่ เมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๐

^{๕๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๖๐.

^{๕๔} จังหวัดอำนาจเจริญ, “ข้อมูลทั่วไปจังหวัดอำนาจเจริญ”, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.th.wikipedia.org/wiki/จังหวัดอำนาจเจริญ>, [๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

ดังนั้นอำเภออำนาจเจริญ จึงเปลี่ยนชื่อเป็น อำเภอบุ่ง และเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของพื้นที่ตั้งตามคำแนะนำของ พระยาสุนทรพิพิธ เลขาณพลอีสาน เพราะว่า บุ่ง แปลว่า บริเวณที่มีน้ำ หรือ บึง และรองอำมาตย์โทหลวงอเนกอำนาจ (เป้ย สุวรรณภู) เป็นนายอำเภอคนแรก และในปีเดียวกัน อำเภอพนานิคม เปลี่ยนชื่อเป็น อำเภอขุหลุ

พ.ศ. ๒๔๘๒ อำเภอบุ่ง เปลี่ยนชื่อเป็น อำเภออำนาจเจริญ เพื่อให้เหมาะต่อการเจริญเติบโตของอำเภอในอนาคต จึงได้ย้ายอำเภอบุ่ง จากบริเวณวัดอำนาจเจริญ มาตั้งอยู่ในบริเวณสะพานเม็ก เพราะว่าที่ตั้งแห่งใหม่ มีพื้นที่เหมาะต่อการขยายพื้นที่ในอนาคตและกลับไปใช้ชื่ออำเภออำนาจเจริญ ตามเดิม พ.ศ. ๒๕๒๒ เสนอพระราชบัญญัติตั้งจังหวัดอำนาจเจริญเป็นครั้งที่ ๒ ร่างพระราชบัญญัติตั้งจังหวัดอำนาจเจริญและพระราชบัญญัติตั้งศาลจังหวัดอำนาจเจริญ เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรอีกครั้งหนึ่งสภาผู้แทนราษฎรรับหลักการแล้วให้ตั้งศาลจังหวัดอำนาจเจริญก่อน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓ นับเป็นขั้นแรกจะเป็นจังหวัดอำนาจเจริญต่อไป

วันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ มีพระราชบัญญัติตั้งจังหวัดอำนาจเจริญ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือเนื่องจากจังหวัดอุบลราชธานี เป็นจังหวัดที่มีท้องที่ติดชายแดน มีอาณาเขตกว้างขวางและมีพลเมืองมาก ดังนั้น เพื่อประโยชน์แก่การปกครอง การรักษาความมั่นคง และการอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนในท้องที่ แยกอำเภออำนาจเจริญ อำเภอขานุมาน อำเภอปทุมราชวงศา อำเภอพนา อำเภอเสนางคนิคม อำเภอหัวตะพาน และกิ่งอำเภอลืออำนาจ ออกจากการปกครองของจังหวัดอุบลราชธานี รวมตั้งขึ้นเป็นจังหวัดอำนาจเจริญ ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ หน้า ๔,๕,๖ เล่ม ๑๑๐ ตอนที่ ๑๒๕ วันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๖ พระราชบัญญัติตั้งจังหวัดอำนาจเจริญ มีผลบังคับใช้ ดังนั้น อำเภออำนาจเจริญ จึงได้รับการยกฐานะให้เป็นจังหวัดอำนาจเจริญ ตั้งแต่วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นจังหวัดลำดับที่ ๗๕ ของประเทศไทย (สุจิตต์ วงษ์เทศ , ๒๕๔๙: ๑๐๗-๑๑๐) ปัจจุบัน จังหวัดอำนาจเจริญ แบ่งเขตการปกครองเป็น ๗ อำเภอ ๕๖ ตำบล ดังนี้

๑. อำเภอเมืองอำนาจเจริญ ๑๙ ตำบล
๒. อำเภอหัวตะพาน ๘ ตำบล
๓. อำเภอปทุมราชวงศา ๗ ตำบล
๔. อำเภอพนา ๔ ตำบล
๕. อำเภอขานุมาน ๕ ตำบล
๖. อำเภอเสนางคนิคม ๖ ตำบล
๗. อำเภอลืออำนาจ ๗ ตำบล

๒.๖.๒ ประชากร

ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดเป็นคนท้องถิ่นเชื้อสายไทย - ลาว และมีคนกลุ่มอื่นที่มีหลายเชื้อสาย และภาษาพูดต่างออกไปได้แก่ ชาวภูไท พบในเขตอำเภอขานุมาน และอำเภอเสนางคนิคม ส่วยและข่า พบในอำเภอขานุมาน ในชุมชนที่มีการค้าขายหรือในเขตเมือง จะมีคนไทยเชื้อสายจีนและญวนปะปนอยู่ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดนับถือพระพุทธศาสนา ร้อยละ ๙๗.๕๐ มีวัดในพระพุทธศาสนาอยู่ ๒๖๖ แห่ง นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ ๒.๓๐ และนับถือศาสนาอิสลามน้อยมาก

ภาษาชาวอำนาจเจริญส่วนใหญ่ใช้ภาษาอีสาน เช่นเดียวกับชาวอีสานในจังหวัดอื่น ภาษาอีสานจัดเป็นประเภทภาษาถิ่นของภาษาไทย ส่วนภาษาเขียนใช้ภาษาไทย และอักษรไทย ถ้าเป็นเอกสารโบราณ เช่น หนังสือออก หนังสือก๊อณ บทสวด และตำนาน นิยมบันทึกด้วยตัวอักษรธรรมเป็นภาษาอีสาน ภาษาบาลี สันสกฤต ภาษาขอม และภาษาไทย ภาษาอีสานถิ่นอำนาจเจริญ มีอยู่สามสำเนียง ได้แก่ สำเนียงอุบล ฯ สำเนียงบ้านน้ำปลีก และสำเนียงขายแดน สำเนียงอุบล ฯ มีลักษณะห้วน น้ำเสียงแข็ง และหนักแน่น สำเนียงบ้านน้ำปลีก มีลักษณะช้า และยืดเสียงท้ายคำให้ยาวออกไปมากกว่าสำเนียงอุบล ฯ ทำให้รู้สึกนุ่มนวลกว่า สำเนียงขายแดน เป็นสำเนียงผสมระหว่างสำเนียงอุบล ฯ และสำเนียงลาว ประชาชนที่อยู่ใกล้ขายแดนแถบอำเภอขานุมาน จะมีสำเนียงลาวผสมอยู่บ้าง ชาวอำนาจเจริญ ส่วนใหญ่พูดสำเนียงอุบล ฯ ภาษาผู้ไท ชาวผู้ไท มีภาษาใช้เฉพาะเผ่าคือ ภาษาผู้ไท เป็นภาษาพูด ไม่ปรากฏว่ามีภาษาเขียน ชาวผู้ไทส่วนใหญ่จะพูดได้ทั้งภาษาอีสาน และภาษาผู้ไท มีหลายหมู่บ้านที่ใช้ภาษาผู้ไทในการสื่อสารประจำวันคือ อำเภอเสนางคนิคม ที่บ้านนาสะอาด ตำบลเสนางคนิคม อำเภอขานุมาน ในตำบลคำเชื่อนแก้ว มีบ้านคำเตือย บ้านเหล่าแก้วเม้ง และบ้านสงยาง ในตำบลขานุมาน มีบ้านโนนสูง และบ้านหินส่ว ในตำบลโคกก่ง มีบ้านหินกอง บ้านบุงเขียว บ้านนางาม และบ้านพุทธรักษา ภาษาข่าพวกข่าเป็นชาวพื้นเมืองดั้งเดิม ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามสองฝั่งแม่น้ำโขง มีวัฒนธรรมกลมกลืนกับชาวพื้นเมืองในท้องถิ่น เช่น พวกส่วย และลาว ชาวบ้านที่ใช้ภาษาข่าคือชาวบ้านดงแสนแก้ว และบ้านดงสำราญ ตำบลคำเชื่อนแก้ว อำเภอขานุมาน

๒.๖.๓ คำขวัญจังหวัดอำนาจเจริญ

"พระมงคลมิ่งเมือง แหล่งรุ่งเรืองเจ็ดลุ่มน้ำ งามล้ำถ้ำศักดิ์สิทธิ์ เทพนิมิตพระเหลา เกาะแก่งเขาแสนสวย เลอค่าด้วยผ้าไหม ราษฎร์เลื่อมใสใฝ่ธรรม"

ความหมายและคำอธิบาย

พระมงคลมิ่งเมือง เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่มีสรรพอาถรรพ์ เป็นมิ่งมงคลควรแก่การเคารพบูชาแก่ปวงชนทั่วไป เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของชาวอำนาจเจริญโดยแท้ ประดิษฐานอยู่ที่เขาดานพระบาทซึ่งเป็นที่ตั้งพุทธสถานอันศักดิ์สิทธิ์มาแต่ดึกดำบรรพ์ อยู่ติดถนนสายขยางกูรเส้นทางอำนาจเจริญ-มุกดาหาร อยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ ๒ กิโลเมตร บริเวณโดยรอบตกแต่งเป็นพุทธมณฑลสำหรับเป็นที่บำเพ็ญ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

แหล่งรุ่งเรืองเจ็ดลุ่มน้ำ การก่อตั้งจังหวัดอำนาจเจริญ ได้มาจากการรวมอำเภอด้านเหนือของจังหวัดอุบลราชธานี ที่มาจากชาวลุ่มน้ำต่างๆ ๗ ลุ่มน้ำ ได้แก่ ชาวลุ่มน้ำโขง -อำเภอขามเฒ่า ชาวลุ่มน้ำละโว้-อำเภอเสนางคนิคม ชาวลุ่มน้ำพระเหลา-อำเภอพนา ชาวลุ่มน้ำห้วยยาง-อำเภอปทุมราชวงศา ชาวลุ่มน้ำเซบก-อำเภอสิรินธร อำนาจ ชาวลุ่มน้ำเซบาย-อำเภอหัวตะพาน ชาวลุ่มน้ำห้วยปลาแดก และเซบาย-อำเภอเมืองอำนาจเจริญ ทั้ง ๗ อำเภอล้วนมีประเพณี วัฒนธรรม มีแหล่งโบราณคดีด้านศาสนาและศิลปกรรม มาแต่ครั้งอดีตกาล และต่อไปนี้ ประชาชนชาวเจ็ดลุ่มน้ำเหล่านี้จะผนึกกำลังกันพัฒนาจังหวัดอำนาจเจริญให้เป็นแหล่งแห่งความเจริญรุ่งเรืองในอนาคต

งามล้ำถ้ำศักดิ์สิทธิ์ อำนาจเจริญมีถ้ำศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญและมีชื่อเสียงโด่งดังคือ ถ้ำแสงแก้ว และถ้ำแสงเพชร ซึ่งตั้งอยู่บนแนวเทือกเขาเดียวกัน เป็นสถานที่ที่เชื่อกันว่ามีเทพศักดิ์สิทธิ์สิงสถิตอยู่ภายในถ้ำมีพระพุทธรูปที่สวยงาม นักท่องเที่ยวจากทุกสารทิศต่างมุ่งหน้าไปขอพรและปฏิบัติธรรมมิได้ขาด

เทพนิมิตพระเหลา หมายถึงพระเหลาเทพนิมิต เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยที่มีลักษณะงดงามเป็นเลิศ ประดิษฐานอยู่ในวัดพระเหลาเทพนิมิต อำเภอพนา ซึ่งเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดอำนาจเจริญ "พระเหลา" เป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์มาก และจัดว่างดงามที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความเชื่อว่าเทพยดาเป็นผู้นิมิตขึ้นมา มีตำนานสร้างมาหลายร้อยปี ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายเป็นที่เคารพสักการะของปวงชนทั่วไป

เกาะแก่งเขาแสนสวย ที่สุดแดนของจังหวัดอำนาจเจริญด้านอำเภอขามเฒ่า มีแม่น้ำโขงกั้นเขตแดนระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีเกาะ แก่งที่สวยงาม มีภูเขาและป่าไม้กลายเป็นทิวทัศน์ที่สวยงามตามธรรมชาติผู้คนสามารถไปเที่ยวชมและพักผ่อนได้ทุกฤดูกาล ผู้ใดได้ไปพบเห็นความสวยงามตามธรรมชาติแห่งนี้แล้วจะต้องมนต์ขลังยากที่ลืมเลือน

เลอค่าด้วยผ้าไหม ชาวอำนาจเจริญทุกอำเภอล้วนมีวัฒนธรรมการทอผ้า ทั้งผ้าไหม ผ้าฝ้าย และผ้าลายซิดที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเองที่มีชื่อเสียงมากได้แก่การทอผ้าไหมบ้านเปือย อำเภอสิรินธร อำนาจ ผ้าไหมบ้านสร้อย-บ้านจานลาน อำเภอพนา การทอผ้าลายซิดบ้านคำพระ อำเภอหัวตะพาน โดยเฉพาะผ้าไหมบ้านเปือย ได้รับยกย่องจากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ว่าเป็นผ้าไหมที่งดงามล้ำเลอค่าและมีคุณภาพดีกว่าถิ่นใดๆ พระองค์ทรงกำหนดราคาขายไว้ให้เป็นอย่างเป็นธรรมโดยไม่ให้อาเปรียบผู้ผลิตด้วย

ราษฎร์เลื่อมใสไฝธรรม ชาวจังหวัดอำนาจเจริญมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อทางศาสนา มีความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนาที่ตนนับถือ มีวัดให้ประกอบศาสนกิจทุกหมู่บ้าน ทวยราษฎร์เป็นคนดีมีคุณธรรม สังคมอำนาจเจริญอยู่กันด้วยความสุขสงบร่มเย็น

๒.๖.๔ บริบทด้านการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จังหวัดอำนาจเจริญ^{๕๕}

๑. การบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ท่ามกลางกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ที่ส่งผลกระทบให้วิถีการดำรงชีวิตต้องเปลี่ยนตามไปด้วยนั้น การศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชาติให้ดีขึ้น ซึ่งในปัจจุบันนั้นศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดอำนาจเจริญ มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) สู่สังคมคุณธรรมที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน เป็นโครงการที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ของรัฐบาลและยังเป็นนโยบายที่สำคัญของกระทรวงวัฒนธรรม กล่าวคือในกรอบยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อให้คนไทยมีความสุข สำหรับกระทรวงวัฒนธรรมได้กำหนดยุทธศาสตร์เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ โดยมีวิสัยทัศน์ “วัฒนธรรมไทยเข้มแข็ง เป็นรากฐานของการพัฒนาคน สังคมและเศรษฐกิจของประเทศอย่างยั่งยืน”

โดยเน้นสร้างคนดี สังคมดี มีคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งจะมีการเสริมสร้างชุมชนคุณธรรมองค์กรคุณธรรม ตามนโยบายของรัฐบาลและกระทรวงวัฒนธรรมที่ต้องการส่งเสริมให้ศาสนามีบทบาทนำในการเทิดทูนสถาบันหลักของชาติ คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตลอดจนการส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความสมานฉันท์ของทุกศาสนารวมทั้งต้องการสืบสานสร้างสรรค์งานด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

ในส่วนของจังหวัดอำนาจเจริญเดินทางขับเคลื่อนโครงการอำนาจเจริญ คนดี สุขภาพดี รายได้ดี สู่เมืองธรรมเกษตร เขตพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อวันที่จันทร์ที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๙ เวลา ๑๓.๓๐ น. ที่ห้องประชุมคณาพันธ์ ชั้น ๒ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอำนาจเจริญ นายวิชัยนต์ บุรณะกิจภิญโญ รองผู้ว่าราชการจังหวัดอำนาจเจริญ เป็นประธานประชุมคณะกรรมการดำเนินการขับเคลื่อนโครงการอำนาจเจริญ คนดี สุขภาพดี รายได้ดี สู่เมืองธรรมเกษตร เขตพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง ครั้งที่ ๑ / ๒๕๕๙ ซึ่งประกอบด้วยภาคราชการและภาคประชาสังคม เพื่อรับทราบแผนการดำเนินงานโครงการ และร่วมกันพิจารณาร่างตัวชี้วัดให้ชัดเจนก่อนนำไปใช้ในการขับเคลื่อนโครงการ ทั้งนี้ จากการที่นายสิริรัฐ ชุมอุปการ ผู้ว่าราชการจังหวัดอำนาจเจริญ ได้กำหนดนโยบายการพัฒนาจังหวัดอำนาจเจริญให้เกิดรูปแบบที่มีความสมดุลทุกมิติบนฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยหลักการ ๓ ดี คือ คนดี สุขภาพดี และรายได้ดี โดยยึดประชาชนและชุมชนเป็นเป้าหมาย เพื่อขับเคลื่อนสู่เมืองธรรมเกษตร เขตพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ ๔ คือการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างความมั่นคงในพื้นที่

^{๕๕} สำนักงานวัฒนธรรม, จังหวัดอำนาจเจริญ, “การขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวร”, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.m-culture.go.th/mculture-th/ewt-newsphp?nid=12388&filename=index>, [๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

โดยได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาสองชุด ได้แก่ คณะกรรมการบูรณาการขับเคลื่อนโครงการฯ และคณะกรรมการดำเนินการขับเคลื่อนโครงการ ซึ่งมีหน้าที่สำคัญในการจัดทำและพัฒนาตัวชี้วัด คำอธิบาย เกณฑ์การประเมิน และแนวทางการพัฒนาโครงการทุกระดับ ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานโครงการอำนาจเจริญ คนดี สุขภาพดี รายได้ดี สู่เมืองธรรมเกษตร เขตพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดผลเป็นรูปธรรม จึงได้จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการดำเนินงานโครงการขึ้นในครั้งนี เพื่อร่วมกันพิจารณากำหนดตัวชี้วัดโครงการ ซึ่งแบ่งเป็น ๓ หมวด ๑๙ ตัวชี้วัด ประกอบด้วย หมวดคนดี จำนวน ๖ ตัวชี้วัด เช่น การส่งเสริมงานบุญประเพณีปลอดเหล้า ปลอดการพนัน หมวดสุขภาพดี จำนวน ๖ ตัวชี้วัด เช่น ชุมชนมีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่สะอาด และหมวดรายได้ดี จำนวน ๗ ตัวชี้วัด เช่น น้อมนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตและสร้างรายได้ให้ครอบครัว เป็นต้น นอกจากนี้ในการประชุมคณะกรรมการได้มีการเสนอชื่อหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องเข้ามาเป็นคณะทำงานเพิ่มเติม เพื่อให้การขับเคลื่อนโครงการอำนาจเจริญ คนดี สุขภาพดี รายได้ดี สู่เมืองธรรมเกษตร เขตพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถประสบความสำเร็จและบรรลุตามวัตถุประสงค์ต่อไป

วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๑.๐๙ น. ที่หอประชุมพญานาครินทร์ ศาลากลางจังหวัดอำนาจเจริญ นายสิริรัฐ ชุมอุปการ ผู้ว่าราชการจังหวัดอำนาจเจริญ เป็นประธานเปิดการแถลงข่าวมหกรรม ๓ ดี อำนาจเจริญ มุ่งพัฒนาสู่ความยั่งยืน พร้อมด้วย นายวิษัยนต์ บุรณกิจภิญโญ นายณัฐพงษ์ สงวนจิตร รองผู้ว่าราชการจังหวัดอำนาจเจริญ นายประภาส วีระพล นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดอำนาจเจริญ และนางสาวมธุรี ศิริทัฬห ประชาสัมพันธ์จังหวัดอำนาจเจริญ

ผู้ว่าราชการจังหวัดอำนาจเจริญ กล่าวว่า จังหวัดอำนาจเจริญ ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาจังหวัด “เป็นเมืองธรรมเกษตร เขตพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง เส้นทางการค้าเชื่อมโยงอาเซียน” โดยได้กำหนดนโยบายในการขับเคลื่อนโครงการอำนาจเจริญ ๓ ดี (คนดี สุขภาพดี รายได้ดี) สู่เมืองธรรมเกษตร เขตพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีตัวชี้วัด ๓ หมวด ๒๑ ตัวชี้วัด มีเป้าหมายการดำเนินการครอบคลุมทุกตำบล ๕๖ ตำบล ๖๐๗ หมู่บ้าน ๓๐ ชุมชน ซึ่งได้เปิดตัวโครงการเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ที่ผ่านมา และจังหวัดอำนาจเจริญได้รับคัดเลือกเป็นจังหวัดนำร่อง ในการดำเนินงานคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับอำเภอ (พชอ.) ตาม MOU ของกระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ทั้ง ๗ อำเภอ ซึ่งนายอำเภอ ทุกอำเภอ ได้นำนโยบายถ่ายทอดไปสู่การปฏิบัติในทุกพื้นที่ ในการนี้ คณะกรรมการประเมินรับรองหมู่บ้านต้นแบบอำนาจเจริญ ๓ ดี นำร่อง อำเภอละ ๒ หมู่บ้าน ยกเว้นอำเภอเมือง ๔ หมู่บ้าน รวม ๑๖ หมู่บ้าน ทั้งนี้ได้มอบโล่และเกียรติบัตรให้กับหมู่บ้านต้นแบบที่มีผลงานดีเด่น พร้อมหาแนวทางพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องมุ่งสู่ความยั่งยืนต่อไป

๒. การกำกับติดตามและประเมินผลการคัดเลือกชุมชนคุณธรรมโดดเด่นระดับจังหวัด ประจำปี ๒๕๖๐ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนาองค์กรหนึ่ง ที่จัดตั้งขึ้นมาเป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์นอกระบบโรงเรียน ให้การศึกษาอบรมประชาชน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่เป็นนักเรียนที่กำลังอยู่ในวัยแห่งการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้รู้จักใช้เวลาว่างในวันหยุดเรียนเข้ามาศึกษาหาความรู้ความเข้าใจตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้วน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างสันติสุข สุกัญญา พุทธคุ รายงาน

นายสิริรัฐ ชุมอุปการ ผู้ว่าราชการจังหวัดอำนาจเจริญ เป็นประธานนำหัวหน้าส่วนราชการระดับจังหวัดเปิดงาน Kick off เพื่อขับเคลื่อนโครงการอำนาจเจริญ คนดี สุขภาพดี รายได้ดีสู่เมืองธรรมเกษตร เขตพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง หรือโครงการ 3 ดี ที่อำเภอปทุมราชวงศา เมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๓๐ น. ที่หอประชุมอำเภอปทุมราชวงศา จังหวัดอำนาจเจริญ โดยมี นายจักรี ทองเจริญ นายอำเภอปทุมราชวงศา นำหัวหน้าส่วนราชการระดับอำเภอ ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนจากภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ในพื้นที่อำเภอปทุมราชวงศาเข้าร่วมประชุมเพื่อรับทราบนโยบายและแนวทางการดำเนินโครงการ โดยมีกิจกรรมที่สำคัญได้แก่ พิธีลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ กับผู้แทนของทุกภาคส่วนในอำเภอปทุมราชวงศา นอกจากนี้ในงานยังมีการจัดนิทรรศการความรู้และตัวอย่างการดำเนินงานเกี่ยวกับคนดี สุขภาพดี และรายได้ดี

นายสิริรัฐ ชุมอุปการ ผู้ว่าราชการจังหวัดอำนาจเจริญ กล่าวว่า จังหวัดอำนาจเจริญได้กำหนดทิศทางการพัฒนาจังหวัดเป็นเมืองธรรมเกษตร เขตพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง เส้นทางการค้าสู่สากล ตามวิสัยทัศน์และเพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัด ๔ ปีเป้าหมายคือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนและเสริมสร้างความมั่นคงในพื้นที่ให้จังหวัดอำนาจเจริญเป็นเมืองแห่งความสุข “Amnatcharoen Happiness Model” เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ดังกล่าว จึงได้จัดทำโครงการอำนาจเจริญ ๓ ดี คือ คนดี สุขภาพดี รายได้ดี มาเป็นแนวทาง โดยมีเป้าหมายดำเนินการในทุกอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน และชุมชน โดยเริ่มดำเนินโครงการในปี ๒๕๖๐ แบ่งตัวชี้วัดเป็น ๓ หมวด จำนวน ๒๑ ตัวชี้วัด ประกอบด้วย หมวดคนดี จำนวน ๗ ตัวชี้วัด เช่น การส่งเสริมงานบุญประเพณีปลอดเหล้า ปลอดการพนัน หมวดสุขภาพดี จำนวน ๗ ตัวชี้วัด เช่น ชุมชนมีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่สะอาด และหมวดรายได้ดี จำนวน ๗ ตัวชี้วัด เช่น น้อมนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตและสร้างรายได้ให้ครอบครัว เป็นต้น โดยทุกภาคส่วนจะทำงานเชิงบูรณาการเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวอำนาจเจริญให้เป็นเมือง คนดี สุขภาพดี และมีรายได้ดี อย่างยั่งยืน

นายปราโมทย์ ขาวเมืองโขง วัฒนธรรมจังหวัดอำนาจเจริญ ลงพื้นที่เยี่ยมชุมชนคุณธรรมบ้านห้วยตะพาน เป็นชุมชนคุณธรรมขับเคลื่อนด้วยพลังบวร.(บ้าน วัด โรงเรียน) วันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐ นายปราโมทย์ ขาวเมืองโขง วัฒนธรรมจังหวัดอำนาจเจริญ พร้อมด้วย นายเอกนรินทร์ พิพัฒน์กุล ผอ.กลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม นายสำรวย พูลเพิ่ม นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ ผู้รับผิดชอบ ลงพื้นที่เยี่ยมชุมชนคุณธรรมบ้านห้วยตะพาน เป็นชุมชนคุณธรรมขับเคลื่อน

ด้วยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) เป็นชุมชนที่ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต มีพระเจ้าใหญ่ศรีเจริญ เป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของอำเภอหัวตะพาน สร้างมาแล้ว ประมาณ ๗๕๐ ปี เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชน มีกลุ่มทอผ้าฝ้าย ที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง เป็นชุมชนที่เข้มแข็งเกิดจากคนในชุมชนร่วมมือร่วมใจ มีเมตตา เกื้อกูล และสามัคคีปรองดอง ดำเนินชีวิตภายใต้หลักธรรมทางศาสนา และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาดำเนินชีวิต

เมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ.๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๓๐ น. ที่วัดอำนาจ ตำบลอำนาจ อำเภอสิเกา อำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ นายณัฐพงษ์ สงวนจิตร รองผู้ว่าราชการจังหวัดอำนาจเจริญ เป็นประธาน นำคณะกรรมการออกตรวจติดตามและประเมินผลการคัดเลือกชุมชนคุณธรรมโดดเด่นระดับจังหวัด ประจำปี ๒๕๖๐ เพื่อคัดเลือกชุมชนคุณธรรมที่มีผลการดำเนินงานโดดเด่นในระดับจังหวัดด้วย กรรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมได้ประกาศยกย่องให้วัด/ศาสนสถาน และเครือข่ายต่างๆ ของ กรรมการศาสนา อาทิ ลานธรรม ลานวิถีไทย ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมศาสนา อิสลามและจริยธรรมประจำมัสยิด และชุมชนคุณธรรมขับเคลื่อนด้วยพลังบวร เป็นชุมชนคุณธรรม โดยส่งเสริมสนับสนุนให้เครือข่ายดังกล่าวนำหลักธรรมทางศาสนา หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และประเพณีวิถีวัฒนธรรมไทยที่ดีงาม มาสร้างเสริมให้เด็ก เยาวชนและประชาชน เป็นคนดี มี ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม มีส่วนร่วมกับชุมชนสืบสานประเพณีวัฒนธรรมไทยที่ดีงาม รวมทั้งร่วม พัฒนาต่อยอดทุนทางวัฒนธรรม ความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มา เสริมสร้างให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

โอกาสนี้ นายณัฐพงษ์ สงวนจิตร รองผู้ว่าราชการจังหวัดอำนาจเจริญ ได้พบปะพูดคุยกับ ผู้นำชุมชน นักเรียน และประชาชนทั่วไปที่เข้าร่วมกิจกรรม ในเรื่องการปฏิบัติตนเป็นคนดี มีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม เพื่อนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันต่อไป โดยวานนี้ได้ออกตรวจติดตามและ ประเมินผลการคัดเลือกชุมชนคุณธรรมโดดเด่นระดับจังหวัด จำนวน ๓ วัด ได้แก่ วัดนาหว้า ตำบล โนนโพธิ์ วัดนายม ตำบลนายม และวัดเทพมงคล ตำบลบุ่ง อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

นิทรรศการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ณ วัดศรีชมภู อำเภอปทุมราชวงศา จังหวัดอำนาจเจริญ วันพฤหัสบดีที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม ศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมของโรงเรียนปทุมราชวงศา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๙ ได้จัดนิทรรศการลานธรรม ลานวิถีไทย ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และชุมชน คุณธรรมขับเคลื่อนด้วยพลังบวร เป็นชุมชนคุณธรรมโดยส่งเสริมสนับสนุนให้เครือข่ายดังกล่าวนำ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและประเพณีวิถีธรรมไทยที่ดีงาม ร่วมกับทางอำเภอปทุมราชวงศา ณ วัดศรีชมภู ในการนี้ท่านณัฐพงษ์ สงวนจิตร รองผู้ว่าราชการ จังหวัดอำนาจเจริญ ได้ให้เกียรติมาเป็นประธานเปิดงานและเยี่ยมชมนิทรรศการของโรงเรียนปทุม ราชวงศาในครั้งนี้ด้วย

๓. ข้อมูลเกี่ยวกับศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดอำนาจเจริญ โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอำนาจเจริญ สถิติข้อมูลศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ประจำปี ๒๕๕๙ จังหวัดอำนาจเจริญ เป็นดังนี้^{๕๖}

สรุปจำนวนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดอำนาจเจริญ ๖๑ ศูนย์

อำเภอ	จำนวน	
อำเภอเมืองอำนาจเจริญ	๒๗	ศูนย์
อำเภอปทุมราชวงศา	๕	ศูนย์
อำเภอห้วยตะพาน	๙	ศูนย์
อำเภอลืออำนาจ	๘	ศูนย์
อำเภอเสนางคนิคม	๔	ศูนย์
อำเภอพนา	๗	ศูนย์
อำเภอขามเฒ่า	๑	ศูนย์
รวมทั้งสิ้น	๖๑	ศูนย์
นักเรียน	๑๕,๔๕๖	คน
ครูผู้สอน	๓๙๘	รูป/คน

มีรายละเอียดดังนี้

^{๕๖} สํารวย พูลเพิ่ม, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอำนาจเจริญ, แบบรายงาน ศพอ.๔ สถิติข้อมูลศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดอำนาจเจริญ ประจำปี ๒๕๕๙, (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอำนาจเจริญ, ๒๕๖๐), (เอกสารอัดสำเนา).

ประจำปี ๒๕๕๙

จังหวัดอำนาจเจริญ

ที่	ชื่อ ศพอ.	ตำบล	อำเภอ	จำนวน				หมายเหตุ (หากมีการ ต่างประเทศ
				นักเรียน	ครูผู้สอน			
					พระ	ฆราวาส	รวมครู	
๑	วัดเชือกนอก	นาจิก	เมือง	๔๐๐	๖	๔	๑๐	
๒	วัดกุดน้ำกิน	นาแต่	เมือง					หยุดพัก
๓	วัดสระเกษ	บุ่ง	เมือง	๔๔๘	๔	๔	๘	
๔	วัดศรีโพธิ์ชัย	ปลาค้าว	เมือง	๔๗๙	๒	๖	๘	
๕	วัดสำราญนิเวศ	บุ่ง	เมือง	๒๙๐	๑๑	๓	๑๓	
๖	วัดหนองขาม	สร้างนกทา	เมือง	๓๔๙	๖	๒	๘	
๗	วัดราสิยาราม	ไก่อำ	เมือง	๓๘๕	๒	๓	๕	
๘	วัดป่าดิว	กุดปลาตุก	เมือง	๔๑๗	๔	๔	๘	
๙	วัดนาหว้า	โนนโพธิ์	เมือง	๔๐๐	๘	๒	๑๐	
๑๐	วัดเทพมงคล	บุ่ง	เมือง	๔๕๐	๒	๔	๖	
๑๑	วัดโคกก่อง	ปลาค้าว	เมือง	๙๘	๒	๒	๔	
๑๒	วัดจันทิมา	ห้วยไร่	เมือง	๒๖๕	๒	๔	๖	
๑๓	วัดอำนาจเจริญ	บุ่ง	เมือง	๔๙๓	๔	๑	๕	
๑๔	วัดปานาดอกไม้	นายม	เมือง	๔๔๘	๘	๒	๑๐	
๑๕	วัดศรีสุขเกษม	โนนโพธิ์	เมือง	๑๒๔	๒	๕	๗	
๑๖	วัดวังแคน	กุดปลาตุก	เมือง	๔๑๑	๔	๔	๘	
๑๗	วัดโพธิ์ทอง	บุ่ง	เมือง	๘๔	๑	๘	๙	
๑๘	วัดโพธิ์ศรี	นาหมอม้า	เมือง					หยุดพักชั่วคราว
๑๙	วัดศรีมงคล	ปลาค้าว	เมือง	๘๖	๑	๔	๕	
๒๐	โรงเรียนเหล่าพรวน	เหล่าพรวน	เมือง	๑๙๒		๙	๙	
๒๑	โรงเรียนอำนาจเจริญ๒	บุ่ง	เมือง	๓๔๐	๓	๕	๘	
	รวม			๖,๑๕๙	๗๔	๗๖	๑๔๗	

สถิติข้อมูลศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ประจำปี ๒๕๕๙

จังหวัดอำนาจเจริญ

ที่	ชื่อ ศพอ.	ตำบล	อำเภอ	จำนวน				หมายเหตุ (หากมีการ ต่างประเทศ
				นักเรียน	ครูผู้สอน			
					พระ	ฆราวา	รวมครู	
๑	วัดโคกสำราญ	นาแต่	เมือง					หยุดพักชั่วคราว
๒	วัดหนองนา	นาจิก	เมือง	๓๙๓	๕	๕	๑๐	
๓	วัดหนองเรือ	นาหมอม้า	เมือง	๑๒๖	๓	๕	๘	
๔	วัดศรีโพธิ์ชัย	ไก่อำ	เมือง	๒๑๖	๓	๕	๘	
๕	วัดนายม	นายม	เมือง	๔๐๖	๕	๕	๑๐	
๖	วัดดอนแดง	บุง	เมือง	๑๘๕	๓	-	๓	
๗	วัดศรีบุญญ	ห้วย	ปทุมราช	๑๓๓	๑	๓	๔	
๘	วัดสุทธาวาส	ลือ	ปทุมราช	๑๒๘	๑	๒	๓	
๙	วัดศรีชมภู	นาหว้า	ปทุมราช	๒๓๐	๓	๑	๔	
๑๐	วัดเสลาราม	ห้วย	ปทุมราช	๑๕๐	๓	๒	๕	
๑๑	วัดจันทรงษี	ลือ	ปทุมราช	๓๕๙	๓	๑	๔	
๑๒	วัดพระศรี	ห้วยตะพาน	ห้วยตะพาน	๔๕๐	๖	๔	๑๐	
๑๓	วัดหนองงู	เค็งใหญ่	ห้วยตะพาน	๙๐	๓	๕	๘	
๑๔	วัดโนนค้อท่ง	โพนเมืองน้อย	ห้วยตะพาน	๑๗๙	๓	๕	๘	
๑๕	วัดหนองยอ	จิกดู่	ห้วยตะพาน	๔๔๔	๔	๔	๘	
๑๖	วัดศรีทอง	สร้างถ่อ่น้อย	ห้วยตะพาน	๓๑๒	๓	๔	๗	
๑๗	วัดไชยคำ	คำพระ	ห้วยตะพาน	๔๐๐	๔	๔	๘	
๑๘	วัดสระรังษี	รัตนวารี	ห้วยตะพาน	๑๒๙	๒	๕	๗	
๑๙	วัดโคกเลาะ	หนองแก้ว	ห้วยตะพาน	๔๕๐	๖	๔	๑๐	
๒๐	วัดศรีคุณคันธ์รส	สร้างถ่อ่น้อย	ห้วยตะพาน	๑๓๑	๓	๖	๙	
๒๑	วัดแจ่มอารมณ์	โคกสาร	ชานุมาน					หยุดพักชั่วคราว
	รวม			๔,๙๑๑	๖๔	๗๐	๑๓๔	

สถิติข้อมูลศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ประจำปี ๒๕๕๙

จังหวัดอำนาจเจริญ

ที่	ชื่อ ศพอ.	ตำบล	อำเภอ	จำนวน				หมายเหตุ (หากมีการ ต่างประเทศ
				นักเรียน	ครูผู้สอน			
					พระ	ฆราวาส	รวมครู	
๑	วัดดอนชี	ดงบัง	ลืออำนาจ	๔๐	๒	๒	๔	
๒	วัดโพธิ์ศิลา	เปลือย	ลืออำนาจ	๒๗๖	๔	๖	๑๐	
๓	วัดอำนาจ	อำนาจ	ลืออำนาจ	๕๕๐	๔	๔	๘	
๔	วัดดงมะยาง	ดงมะยาง	ลืออำนาจ					หยุดพัก
๕	วัดดงบัง	ดงบัง	ลืออำนาจ	๓๙๒	๔	๔	๘	
๖	วัดไร่ชี	ไร่ชี	ลืออำนาจ	๑๙๐	๕	-	๕	
๗	วัดกงชัย	ดงบัง	ลืออำนาจ	๑๔๓	๕	๔	๙	
๘	วัดแมदनอก	แมด	ลืออำนาจ	๓๔๗	๓	๑	๔	
๙	วัดไร่สีสุก	ไร่สีสุก	เสนางคนิคม	๒๘๗	๓	๔	๗	
๑๐	วัดเกาะแก้ว	หนองสามสี	เสนางคนิคม	๑๐๓	๑	๖	๗	
๑๑	วัดโคกสะอาด	ไร่สีสุก	เสนางคนิคม	๒๗๗	๔	๒	๖	
๑๒	วัดหนองไฮ	หนองไฮ	เสนางคนิคม	๑๒๖	๑	๗	๘	
๑๓	วัดศรีสุนทรา	ไม้กลอน	พนา	๙๖	๓	๒	๕	
๑๔	วัดพระเหลา	พนา	พนา	๑๙๖	๒	๒	๔	
๑๕	วัดทุ่งสว่าง	จานลาน	พนา	๓๕๐	๔	๑	๕	
๑๖	วัดมิกคาราม	พระเหลา	พนา	๓๔๒	๕	๓	๘	
๑๗	วัดปัจฉิมวัน	พระเหลา	พนา	๓๕๓	๔	๔	๘	
๑๘	วัดบูรพา	พนา	พนา	๑๑๘	๓	๒	๖	
๑๙	วัดอัมพร	ไม้กลอน	พนา	๒๐๐	๒	๓	๕	
	รวม			๔,๓๘๖	๕๙	๕๗	๑๑๗	

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประสิทธิภาพการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ นี้ มีผู้ทำการศึกษาไว้หลายท่าน แต่ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกมาเพื่อประกอบการศึกษา ดังนี้

๒.๗.๑ งานวิจัยในประเทศ

มณฑนา ปรียวนิตย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธตามหลักอิทธิบาท ๔ ของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวลำภู เขต ๑” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน และเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยตามค่าเฉลี่ย คือ หลักการบริหารแบบวิมังสา (การทบทวนเพื่อปรับปรุง) หลักการบริหารแบบจิตตะ (การวัดและประเมินผล) หลักการบริหารแบบวิริยะ (การปฏิบัติตามแผน) และหลักการบริหารแบบฉันทะ (การวางแผน) ผลการเปรียบเทียบการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ ตามหลักอิทธิบาท ๔ ของผู้บริหารและครูจำแนกตามเพศ ระดับการศึกษา และตำแหน่งในการปฏิบัติงาน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ และจำแนกตาม อายุ ประสบการณ์การปฏิบัติงาน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ผู้บริหารและครู ที่มีอายุ ๔๕ ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นต่อการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ ตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านหลักการบริหารแบบฉันทะ (การวางแผน) มากกว่าผู้บริหารและครู ที่มีอายุ ๓๐ – ๔๕ ปี และผู้บริหารและครูที่มีประสบการณ์การปฏิบัติงานมากกว่า ๒๕ ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นมากกว่าผู้บริหารและครูที่มีประสบการณ์การปฏิบัติงาน ระหว่าง ๑๐ – ๒๕ ปี และน้อยกว่า ๑๐ ปี ด้านหลักการบริหารแบบฉันทะ (การวางแผน) หลักการบริหารแบบวิมังสา (การทบทวนเพื่อปรับปรุง) และในภาพรวม^{๕๗}

พระมหาพรหมเชษฐ์ เขมโก (พิมพ์ปัด) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานบุคลากรตามหลักอิทธิบาท ๔ โรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานบุคลากรของผู้บริหารสถานศึกษาและครูตามหลักอิทธิบาท ๔ โรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทั้ง ๔ ด้าน เรียงลำดับจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย คือ ด้านวิริยะ ด้านฉันทะ ด้านจิตตะ ด้านวิมังสา ตามลำดับ จากการเปรียบเทียบการบริหารงานบุคลากรตามหลักอิทธิบาท ๔ โรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามปัจจัยพื้นฐานของผู้บริหารและครูพบว่า การบริหารงานบุคลากรตามหลักอิทธิบาท ๔ ของผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ส่วนการบริหารงานบุคลากรตามหลักอิทธิบาท ๔ ของผู้บริหารและครู

^{๕๗} มณฑนา ปรียวนิตย์, “การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธตามหลักอิทธิบาท ๔ ของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวลำภู เขต ๑”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

จำแนกตาม เพศ อายุ และประสบการณ์ในการทำงาน และตำแหน่งในการปฏิบัติงานมีความคิดเห็นที่ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕^{๕๘}

พระปลัดสุพจน์ สุภาโต (อยู่สำราญ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบการบริหารงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ด้านบริบท (Context) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์นำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับสังคมด้วยการเรียนรู้ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิปัญญา ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมกับเยาวชนและพุทธศาสนิกชนเพื่อให้เกิดความสงบและสว่าง รู้ความเข้าใจในเหตุปัจจัยและเงื่อนไข และรู้เท่าทันกระแสสังคมครอบคลุมการพัฒนาทุกมิติของชีวิต ทั้งนี้เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง ๒) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีการดำเนินการใน ๕ ด้าน คือ (๑) ด้านบุคลากร (๒) ด้านการบริหารจัดการ (๓) ด้านการจัดทำหลักสูตร (๔) ด้านสภาพแวดล้อมของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (๕) ด้านการมีส่วนร่วมชุมชนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ๓) ปัจจัยกระบวนการ (Process) มีการจัดกระบวนการสอนตามหลักพุทธวิธีการสอนและหลักการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ เพื่อพัฒนาพฤติกรรม ๓ ด้านหลักๆ คือ (๑) ด้านพุทธิศึกษา (Cognitive Domain) มุ่งเน้นการเกิดความรู้และความคิดสามารถนำไปแก้ไขปัญหาได้ (๒) ด้านจริยศึกษา (Affective Domain) มุ่งปลูกฝังเจตคติและค่านิยมชาวพุทธ (๓) ด้านทักษะศึกษา (Psychomotor Domain) มุ่งสร้างความสามารถในการปฏิบัติหรือการกระทำอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักของพฤติกรรมศาสตร์ ๔) ปัจจัยผลผลิต (Output) คุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษาเป็น “คนเก่ง” และ “คนดี” มีการพัฒนาในด้านต่างๆ คือ (๑) ด้านการพัฒนาทางกาย (๒) ด้านการพัฒนาทางสังคม (๓) ด้านการพัฒนาทางจิตใจ และ (๔) ด้านการพัฒนาด้านปัญญา ๕) ปัจจัยผลกระทบ (Impact) ผลกระทบที่ตามมาคือ วัด บ้าน โรงเรียน ได้รับประโยชน์จากการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และเกิดความสมานฉันท์ร่วมมือกันพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และสังคมตามวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง มีความเชื่อมั่นว่า ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จะช่วยแก้ปัญหาศีลธรรมในเด็กและเยาวชนไทยในปัจจุบัน ๖) การพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์รับประชาคมอาเซียน (๑) สร้างแนวคิด “วิถีพุทธ วิถีอาเซียน” สอนวิชาธรรมศึกษาตรีโทเอก รวมทั้งพัฒนาทักษะเรื่องภาษาอังกฤษและภาษาที่ ๓ ให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (๒) พัฒนารูปแบบวิถีชีวิต (Way of Life) ของเยาวชนไทย ให้เป็นคนรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาทั่วถึง ทันโลกและมีคุณธรรมจริยธรรม (๓) มีความรู้เกี่ยวกับประชาคมอาเซียน ในลักษณะ “รู้เขารู้เรา รบร้อยครั้งชนะร้อยครั้ง” (๔) ปรับปรุงและจัดทำหลักสูตรตำราเรียนของศูนย์ฯ เน้นความเป็นสากล ควบคู่กับเรื่องวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ๗) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ประกอบด้วย (๑) ปัญหาด้านบุคลากร (๒) ปัญหา

^{๕๘} พระมหาพรหมเชษฐ์ เขมโก, การบริหารงานบุคลากรตามหลักอิทธิบาท ๔ “โรงเรียนมัธยมศึกษาอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๒.

ด้านวิชาการ (๓) ปัญหาด้านงบประมาณ (๔) ปัญหาด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม (๕) ปัญหาด้านกิจการนักเรียน (๖) ปัญหาด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน บ้าน วัด และโรงเรียน (๗) รูปแบบการบริหารงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ต้องพัฒนาคุณภาพการศึกษาทั้งระบบ ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า (Inputs) และกระบวนการ (Process) ได้แก่ หลักสูตร ครู และบุคลากรทางการศึกษา กระบวนการเรียนการสอน และการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดผลผลิต (Outputs) คือ การยกระดับคุณภาพการศึกษาของผู้เรียน บนพื้นฐานของวัฒนธรรมไทยให้มีมาตรฐานสูง มีคุณภาพในระดับสากล ผู้เรียนสามารถเผชิญปัญหาและการเปลี่ยนแปลง เพื่อดำรงตนในสังคมได้อย่างดีมีความสุขร่วมรับผิดชอบพัฒนาชุมชนประเทศชาติและมีชีวิตอยู่ในสังคมโลกได้อย่างมีความสุข^{๕๙}

พระอธิการสุรินทร์ ฐานวโร (นราแหวน) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการจัดการเรียนการสอนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี” ผลของการวิจัยพบว่าความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ทั้ง ๕ ด้าน ดังนี้ ด้านหลักสูตร ควรให้นักเรียนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอน เพื่อที่จะทำให้หลักสูตรนั้นเป็นไปตามความต้องการของผู้เรียนมากที่สุด รวมถึงเนื้อหาวิชามีความสอดคล้องกับหลักสูตรของสถานศึกษาน้อยมากด้านการเรียนการสอน มีความทันสมัย และเป็นปัจจุบันน้อยมาก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเนื้อหาเก่า ที่ทั้งผู้สอนและผู้เรียนไม่สามารถนำมาประยุกต์ให้เข้ากับเหตุการณ์ในปัจจุบันได้ ด้านสื่อการเรียนการสอน ขาดการนำผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาช่วยในการผลิตสื่อสำหรับการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอนมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียนน้อย ด้านการวัดและประเมินผล ครูผู้สอนมีการประเมินผลการเรียนของนักเรียนตามสภาพเป็นจริงนั้นน้อยมาก แนวทางพัฒนาการจัดการเรียนการสอนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ คือ ๑) ควรจัดทำหลักสูตรให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่สอนของโรงเรียนในแต่ละระดับชั้น และเหมาะสมกับวัย ๒) ควรจัดการเรียนการสอนอย่างมีแผนการสอนที่ชัดเจนเพื่อให้นักเรียนใช้ศึกษาต่อได้ ๓) สื่อการสอนควรมีหลากหลาย เหมาะสมกับเนื้อหามีการใช้เทคโนโลยีประกอบการสอน ๔) กิจกรรมการเรียนการสอนควรใช้แหล่งเรียนรู้นอกสถานที่ เช่น สถานที่สำคัญๆ ทางพระพุทธศาสนา ๕) การวัดและประเมินผล ควรวัดให้หลากหลายวิธี และแจ้งผลการสอบให้เร็ว เพื่อให้นักเรียนได้ปรับปรุงตนเอง และสามารถนำผลการเรียนไปเทียบผลการเรียนที่โรงเรียนประจำได้^{๖๐}

^{๕๙} พระปลัดสุพจน์ สุภาโต (อยู่สำราญ), “การศึกษารูปแบบการบริหารงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

^{๖๐} พระอธิการสุรินทร์ ฐานวโร (นราแหวน), “การจัดการเรียนการสอนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

พระมหาอุทัย วชิรเมธี (นิยม) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารงานตามหลักอริยบท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานตามหลักอริยบท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เจ้าอาวาสควรเพิ่มบทบาทการพัฒนาองค์ความรู้ในกิจกรรมด้านต่างๆ ให้กับประชาชนชาวบ้านในพื้นที่ที่สามารถนำหลักธรรมมาใช้และประยุกต์ใช้ในการพึ่งพาตนเองได้ ควรแต่งตั้งคณะกรรมการในด้านการร่วมมือขึ้นมาให้คณะกรรมการบริหารงานร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด จัดหลักสูตรฝึกอบรมหลักอริยบท ๔ ให้กับประชาชนชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่และหมู่บ้าน ได้มีโอกาสเรียนรู้และเข้าใจถึงหลักธรรมการใช้ อริยบท ๔ ในการดำเนินชีวิต ควรสนับสนุน งบประมาณให้บุคลากรได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับองค์ความรู้ในด้านการพัฒนาหลักธรรมคำสอน นำพาชีวิตเพื่อเป็นการส่งเสริมและผลักดันในด้านการบริหารเกี่ยวกับหลักธรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดเป็นแนวทางในการปฏิบัติและส่งเสริมให้เป็นนโยบายต่อไป^{๖๑}

พระยงยุทธ ดิกขญาโณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักอริยบท ๔ เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน แลการเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารจัดการพบว่า บุคลากรที่มีระดับการศึกษา ตำแหน่ง และรายได้ มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการ โดยภาพรวมแตกต่างกัน^{๖๒}

พระวัชรินทร์ ชินวโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานวิชาการตามหลักอริยบท ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครราชสีมา” ผลการวิจัยพบว่า ระดับการบริหารงานวิชาการตามหลักอริยบท ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครราชสีมา ทั้ง ๕ ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า การบริหารงานวิชาการตามหลักอริยบท ๔ อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาด้านการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้ และด้านการวัดผลประเมินผล ด้านการนิเทศและด้านการจัดสื่อการเรียนการสอนอยู่ในระดับน้อยที่สุด^{๖๓}

^{๖๑} พระมหาอุทัย วชิรเมธี (นิยม), “การบริหารงานตามหลักอริยบท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, รัฐประศาสนศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

^{๖๒} พระยงยุทธ ดิกขญาโณ (สุดตา), “การประยุกต์ใช้หลักอริยบท ๔ เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

^{๖๓} พระวัชรินทร์ ชินวโร, “การบริหารงานวิชาการตามหลักอริยบท ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครราชสีมา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

พระจอม จารุณโณ (หงษ์ทอง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลของผู้บริหารในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี” ผลการวิจัยพบว่า

๑) ประสิทธิผลของผู้บริหารในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง ประชาชนมีความคิดเห็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = ๓.๑๖) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน มีเพียงด้านการติดตามผลที่อยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยตามลำดับ คือ ด้านสถานที่ให้บริการ (ค่าเฉลี่ย = ๓.๓๙) ด้านกระบวนการให้บริการ (ค่าเฉลี่ย = ๓.๑๒) ด้านการปฏิบัติงานของบุคลากร (ค่าเฉลี่ย = ๓.๑๑) และด้านการวางแผน (ค่าเฉลี่ย = ๓.๐๒)

๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อประสิทธิผลของผู้บริหารในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และอาชีพ พบว่า ประชาชนที่มี อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลของผู้บริหารในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนประชาชนที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลของผู้บริหารในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ไม่แตกต่างกัน

๓) ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิผลของผู้บริหารในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง พบว่าประชาชนขาดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนที่องค์การบริหารส่วนตำบลจัดขึ้น นโยบายต่างๆ ถูกกำหนดจากบนลงล่างซึ่งเป็นนโยบายที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการและสภาพปัญหาของประชาชนในพื้นที่ ประชาชนในพื้นที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการแก้ไขปัญหาความยากจน รวมทั้งประชาชนไม่ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่ของรัฐยังไม่มีความจริงใจในการแก้ไขปัญหาความยากจนให้กับประชาชน และงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาลไม่เพียงพอต่อรายจ่ายที่องค์การบริหารส่วนตำบลได้จัดกิจกรรมด้านการแก้ไขปัญหาความยากจนขึ้น ส่วนด้านข้อเสนอแนะองค์การบริหารส่วนตำบลควรเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยการแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาพร้อมกับองค์การบริหารส่วนตำบล ด้านเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานควรปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจและจริงใจเสมือนว่าประชาชนทุกคนเป็นญาติมิตรของตนเอง การวางแผนการปฏิบัติงาน ควรมีการสำรวจสภาพปัญหา ความต้องการของประชาชนในพื้นที่เพื่อให้เกิดความสอดคล้องระหว่างปัญหากับแนวทางแก้ไข และรัฐบาลควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินงานให้เพียงพอและเหมาะสม

๔) ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับประสิทธิผลของผู้บริหารในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี สามารถสรุปได้ดังนี้ การแก้ไขปัญหาความยากจนจะสามารถบรรลุเป้าหมายได้นั้น ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ผู้บริหารควรให้ความสำคัญกับกระบวนการให้บริการกับประชาชนอย่างแท้จริง มีการสำรวจสภาพ

ปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ก่อนที่จะกำหนดเป็นแนวทางแก้ไขปัญหา และจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการจัดกิจกรรมด้านการแก้ไขปัญหาคความยากจนอย่างเพียงพอ ส่วนภาคประชาชนควรให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ และคอยติดตามการดำเนินงานอย่างใกล้ชิดเพื่อให้เกิดความร่วมมือทั้งภาครัฐและประชาชน^{๖๔}

พัชรพล แสงพุ่ม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการบริหารงานสถานีดารวจภูธรเมืองพิษณุโลก” ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยแวดล้อมโดยรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ เมื่อพิจารณาจากรายละเอียดแต่ละด้าน พบว่า ด้านบุคลากร และด้านอำนาจการอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการบริหารจัดการ อยู่ในระดับปานกลาง ประสิทธิผลการบริหารงานของสถานีดารวจภูธรเมืองพิษณุโลก โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย เมื่อพิจารณาจากรายละเอียดแต่ละด้าน พบว่าด้านการปฏิบัติงานมีความถูกต้องรวดเร็ว อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการปฏิบัติงานมีความโปร่งใสเป็นธรรมและด้านการปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมายที่กำหนด อยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการบริหารงานสถานีดารวจภูธรเมืองพิษณุโลก จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ ชั้นยศ อายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาการปฏิบัติงาน ไม่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการบริหารงานสถานีดารวจภูธรเมืองพิษณุโลก ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ส่วนชั้นยศมีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการบริหารงานสถานีดารวจภูธรเมืองพิษณุโลก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย ปัจจัยแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการบริหารงานสถานีดารวจภูธรเมืองพิษณุโลก ด้านการบริหารจัดการอยู่ในระดับสูงมาก จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย^{๖๕}

พระสมชาย อติพโล (พลจันทร์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของครูที่มีต่อการใช้อิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ๑) ความคิดเห็นของครูที่มีต่อการใช้อิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เขตกรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = ๓.๕๕) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ด้านฉันทะ อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = ๓.๖๔) รองลงมาคือ ด้านจิตตะ วิริยะ อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = ๓.๔๖) ตามลำดับอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = ๓.๖๐) ด้านวิมังสาอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = ๓.๕๐) ๒) การวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของครูที่มีต่อการใช้อิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เขตกรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ครูที่มีเพศ อายุ และระยะเวลาในการทำงานแตกต่างกันมีความ

^{๖๔} พระจอม จารุณโณ (หงษ์ทอง), “ประสิทธิผลของผู้บริหารในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

^{๖๕} พัชรพล แสงพุ่ม, “ประสิทธิผลการบริหารงานสถานีดารวจภูธรเมืองพิษณุโลก”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

คิดเห็นต่อการใช้อิทธิบาท ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษาแตกต่างกัน ส่วนครูที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนแตกต่างกันมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน^{๖๖}

ธนภัทร ทวีศรี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการบริหารงานของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกาญจนบุรี” ผลการศึกษาพบว่า พระสังฆาธิการมีความเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารงานของสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดกาญจนบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีระดับประสิทธิผลมากที่สุดคือ ด้านสถานที่ให้บริการ รองลงมาคือ ด้านปฏิบัติงานของบุคลากร ที่อยู่ในระดับสุดท้ายคือ ด้านการวางแผน ซึ่งอยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบประสิทธิผลการบริหารงานของสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุ การศึกษาสามัญ การศึกษาแผนกธรรม และการศึกษาแผนกบาลี ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารงานของสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดกาญจนบุรี โดยรวมไม่แตกต่างกันทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสังฆาธิการที่มี พรรษา และประสบการณ์ทำงาน ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารงานของสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดกาญจนบุรี โดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ โดยเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๖๗}

ศุภกานต์ เจริญสุข ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์” ผลการศึกษาพบว่า ประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๔๕ เมื่อพิจารณาจากรายละเอียดแต่ละด้าน พบว่า ด้านเอกสารอุปกรณ์และสื่อทัศนูปกรณ์ ด้านคุณสมบัติของครูฝึกอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านเนื้อหาสาระในการฝึกอบรม และด้านการปกครองบังคับบัญชานักเรียนนายสิบและผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรต่างๆ อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน เปรียบเทียบประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ชัยยศ และหลักสูตรที่เข้ารับการฝึกอบรม พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรม ที่มี อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ชัยยศ

^{๖๖} พระสมชาย อดิพพโล, “ความคิดเห็นของครูที่มีต่อการใช้อิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เขตกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

^{๖๗} ธนภัทร ทวีศรี, “ประสิทธิผลการบริหารงานของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกาญจนบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), บทคัดย่อ.

และหลักสูตรที่เข้ารับการฝึกอบรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย^{๖๘}

พระมหาณรงค์ราช ครองเชื้อ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยใช้หลักไตรสิกขาเป็นฐานการเรียนรู้ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ประสิทธิภาพของหลักสูตรศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยใช้หลักไตรสิกขาเป็นฐานการเรียนรู้ ซึ่งพิจารณาจากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ โดยประเมิน ๒ ด้าน ได้แก่ ด้านความเหมาะสมของร่างหลักสูตร ทั้งฉบับมีค่าความสอดคล้องเท่ากับ ๐.๙๑ และด้านความสอดคล้องขององค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้ ทั้งฉบับมีค่าความสอดคล้องเท่ากับ ๐.๙๒ ๒) หลังเรียน นักเรียนที่เรียนหลักสูตรศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยใช้หลักไตรสิกขาเป็นฐานการเรียนรู้ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ๓) หลังเรียน นักเรียนที่เรียนหลักสูตรศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยใช้หลักไตรสิกขาเป็นฐานการเรียนรู้ มีทักษะชีวิต (ด้านการตัดสินใจและการแก้ปัญหา) สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ๔) นักเรียนที่เรียนหลักสูตรศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยใช้หลักไตรสิกขาเป็นฐานการเรียนรู้มีความพึงพอใจต่อหลักสูตรโดยรวมทั้งหมดอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๘)^{๖๙}

พระมหาภาณุวัฒน์ ปฏิภาณเมธี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดลำปาง” ผลการวิจัย พบว่า ปัญหากระบวนการบริหารจัดการของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดลำปาง สามารถแบ่งได้ ๓ ส่วน ได้แก่ ปัญหาด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ตลอดจน ด้านคุณภาพผู้เรียนและผู้สำเร็จการศึกษาการเปรียบเทียบการบริหารจัดการของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดลำปาง ตามขนาดของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ที่แตกต่างกันจะมีความคิดเห็นการพัฒนาศูนย์ศึกษาฯ ให้มีประสิทธิภาพตามมาตรฐานขั้นพื้นฐานของผู้บริหารและครูผู้สอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ นำไปสู่การยอมรับสมมติฐาน ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาได้แก่การจัดสรรงบประมาณสำหรับอุปกรณ์สื่อการสอนให้เพียงพอ จัดสถานที่ให้พอเพียงแก่จำนวนนักเรียน จัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของนักเรียนเพิ่ม

^{๖๘} ศุภกานต์ เจริญสุข, “ประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), บทคัดย่อ.

^{๖๙} พระมหาณรงค์ราช ครองเชื้อ และคณะ “การพัฒนาหลักสูตรศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา วันอาทิตย์โดยใช้หลักไตรสิกขาเป็นฐานการเรียนรู้สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖”, รายงานการวิจัย, (คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

มากขึ้น จัดการเรียนการสอนโดยเน้นนวัตกรรมใหม่ๆ สรรหาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถมาให้ความรู้แก่นักเรียนโดยใช้นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมาเป็นครูพี่เลี้ยงให้^{๗๐}

นาคพล เก็นชัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างประสิทธิภาพการพัฒนานิสิตตามกรอบบวลักษณ์กับประสิทธิผลการพัฒนาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการพัฒนานิสิตตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ ในระดับปริญญาตรี โดยภาพรวมและรายด้านมีค่าเฉลี่ยในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยประสิทธิผลสูงสุดคือ ด้านคุณธรรมจริยธรรม รองลงมาคือ ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบและด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศตามลำดับ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ด้านทักษะปัญญา ในระดับปริญญาโท โดยภาพรวมและรายด้านมีค่าเฉลี่ยในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยประสิทธิผลสูงสุดคือ ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ รองลงมาคือด้านคุณธรรมจริยธรรมและด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ด้านทักษะทางปัญญา ส่วนในระดับปริญญาเอก โดยภาพรวมและรายด้าน มีค่าเฉลี่ยในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยประสิทธิผลสูงสุดคือ ด้านความรู้ รองลงมาคือ ด้านคุณธรรมจริยธรรมและด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ด้านทักษะทางปัญญา^{๗๑}

พระเกษม ปญญาชิโร (ตุ้สระเกษ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการบริหารงานของคณะผู้บริหารเทศบาลตำบลจ้อหอ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ประสิทธิภาพการบริหารงานของคณะผู้บริหารเทศบาลตำบลจ้อหอ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ตามความคิดเห็นของประชาชนโดยรวม อยู่ในระดับมาก (๓.๙๔) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า อยู่ในระดับมากในทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ด้านความปลอดภัย ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการบริหารจัดการ ด้านสังคมศาสนา ศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมและผังเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ๒) ผลเปรียบเทียบพบว่า ประชาชนที่มีเพศและรายได้ที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารงานของคณะผู้บริหารเทศบาลตำบลจ้อหอ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา แตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนประชาชนที่มีระดับการศึกษา และอาชีพที่ต่างกันมีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารงานของคณะผู้บริหารเทศบาลตำบลจ้อหอ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ๓) แนว

^{๗๐} พระมหาภาณุวัฒน์ ปฎิภาณเมธี, “การบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จังหวัดลำปาง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

^{๗๑} นาคพล เก็นชัย, “ความสัมพันธ์ระหว่างประสิทธิภาพการพัฒนานิสิตตามกรอบบวลักษณ์กับประสิทธิผลการพัฒนาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๙), บทคัดย่อ

ทางการพัฒนา พบว่า ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ควรปรับปรุงแก้ไขท่อระบายน้ำที่อุดตันให้มีขนาดใหญ่ขึ้น เพื่อไม่ให้น้ำขังส่งกลิ่นเหม็นต่อสภาพแวดล้อมในเขตเทศบาล ด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ควรจัดให้มีถังขยะให้บริการประชาชนเพิ่มขึ้น ด้านเศรษฐกิจ ควรมีนโยบายส่งเสริมกลุ่มอาชีพให้เป็นสินค้าผลิตภัณฑ์ประจำตำบล ด้านการศึกษา ควรเปิดโอกาสให้ผู้ที่ย้ายการศึกษาได้มีโอกาสเรียนรู้ให้การศึกษาทั้งภายในและภายนอก ด้านสังคม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมและผังเมือง ควรส่งเสริมสนับสนุนศิลปวัฒนธรรมอันดีงามให้เป็นหนึ่งในตำบล ด้านความปลอดภัย ควรมีการจัดตั้งศูนย์บรรเทาสาธารณภัยภายในชุมชน ด้านการบริหารจัดการ ควรนำเทคโนโลยีใหม่ๆเข้ามาใช้ในการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น^{๗๒}

พระสุนทร ธมมโยธี (ตะวันคำ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารสถานศึกษาตามหลักอิทธิบาท ๔ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอเมือง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต ๑” ผลการวิจัยพบว่า ๑) การบริหารสถานศึกษาตามอิทธิบาท ๔ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอเมือง โดยภาพรวม และรายด้านมีการปฏิบัติในระดับมาก ด้านที่มีการปฏิบัติสูงสุดคือ ด้านการใช้หลักวิมังสาในการบริหารสถานศึกษา รองลงมาคือด้านการใช้หลักฉันทะในการบริหารสถานศึกษา และปฏิบัติน้อยสุดคือ ด้านการใช้หลักวิริยะในการบริหารสถานศึกษา ๒) การเปรียบเทียบการบริหารสถานศึกษาตามหลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอเมือง จำแนกตามตำแหน่งหน้าที่โดยภาพรวมและด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักฉันทะ ด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักวิริยะ ด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักวิมังสามีความเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักจิตตะ มีการปฏิบัติไม่แตกต่างกัน เมื่อเปรียบเทียบการบริหารสถานศึกษาตามหลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำแนกตามตำแหน่งหน้าที่ โดยภาพรวมและด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักฉันทะ ด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักจิตตะ ด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักวิมังสา มีการปฏิบัติแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักวิริยะมีการปฏิบัติไม่แตกต่างกัน แนวทางการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอำเภอเมือง สถานศึกษาและผู้บริหารควรบริหารงานโดยนำหลักอิทธิบาท ๔ มาประยุกต์และบูรณาการกับนโยบายของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและนำมาซึ่งประโยชน์ในสถานศึกษา เน้นการพัฒนาคุณภาพการบริหารสถานศึกษาตามหลักวิริยะ และควรส่งเสริมการหารายได้ระหว่างเรียนให้กับนักเรียน นำผลการวิจัยนี้ไปเป็นข้อมูลในการวางแผนการบริหารงานในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และผู้บริหารควรให้ความสำคัญและนำหลักอิทธิบาท ๔ และ

^{๗๒} พระเกษม ปญญาวชิโร, “ประสิทธิผลการบริหารงานของคณะผู้บริหารเทศบาลตำบลจอหอ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), บทคัดย่อ.

กิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องไปใช้ในการบริหารงานของสถานศึกษาของตนเอง เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรและสังคม^{๗๓}

๒.๗.๒ งานวิจัยต่างประเทศ

ในด้านการวิจัยต่างประเทศ ได้มีผู้ทำวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ ในด้านต่าง ๆ อย่างกว้างขวางโดยผู้วิจัยได้คัดเลือกมาเพื่อประกอบการวิจัย ดังนี้

เฮเนส (Haynes) ได้ศึกษาเรื่องศูนย์การเรียนรู้ในวิทยาลัยที่เรียน ๒ ปี และ ๔ ปีของรัฐบาลและเอกชน ตลอดจนในมหาวิทยาลัยทางตะวันออกเฉียงใต้พบว่าศูนย์การเรียนรู้ได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นการสอนที่มีคุณค่าในระดับอุดมศึกษา ซึ่งควรจะเข้าไปมีบทบาทในการปฐมนิเทศนิสิตและการให้คำปรึกษาแนะแนวทางแก่นิสิตจากทางคณะ ศูนย์การเรียนรู้ได้รับการพัฒนามาตลอดในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ จนมีรูปแบบเจ็ดรูปแบบในการให้บริการเป็นรายวิชา ได้แก่ รายวิชาประเภทเพื่อแก้ไขและพัฒนารายวิชาการวัดผลและประเมินผล รายวิชาให้คำแนะนำทางวิชาการ รายวิชาการกวดวิชา รายวิชาทักษะทางการเรียน และรายวิชาการปรับปรุงการอ่านและการเขียน และยังพบว่าศูนย์การเรียนรู้มีความสำคัญมากต่อการประสานความสำเร็จในวิทยาลัย ดังนั้นจึงสมควรที่จะได้รับการสนับสนุนจาก ผู้บริหาร และควรส่งเสริมให้มีการร่วมมือกันระหว่างสถาบันต่าง ๆ ที่จะช่วยเหลือในการจัดศูนย์การเรียนรู้^{๗๔}

เมอร์เรย์ (Murray) ได้ศึกษาการดัดแปลงความคิดของศูนย์การเรียนรู้ไปใช้ในการสอนชั้นเรียนโรงเรียนวันอาทิตย์ในโบสถ์ของคริสต์ศาสนา ในประเทศอินเดีย ผลการวิจัยพบว่าแนวความคิดของศูนย์การเรียนรู้กับการเรียนการสอนโรงเรียนวันอาทิตย์ในโบสถ์ของคริสต์ศาสนามีความสอดคล้องกันในเรื่องที่ว่าเปิดกว้างทางการศึกษา บทเรียนของคริสต์ศาสนาสามารถจัดตามแนวคิดของศูนย์การเรียนรู้ได้ในงานวิจัยนี้เด็กที่เรียนมีพัฒนาการขึ้นมากเพราะเป็นการสอนที่ยืดหยุ่นเป็นศูนย์กลาง^{๗๕}

ออสบอร์น (Osborne) ได้ศึกษาเรื่องจำนวนและคุณลักษณะของนิสิตปัญญาเลิศในการเรียนศูนย์การเรียนรู้แบบมีทางเลือก เป็นการศึกษาจำนวนนิสิตที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาศูนย์การเรียนรู้แบบที่ทางเลือก ซึ่งคุณลักษณะหมายถึงความคิดเห็นและเจตคติของนิสิตกลุ่มนี้พบว่าจำนวนของ

^{๗๓} พระสุนทร ธมมโยธี (ตะวันคำ), “การบริหารสถานศึกษาตามหลักอิทธิบาท ๔ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอเมือง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต ๑”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), บทคัดย่อ.

^{๗๔} เฮเนส Haynes, Carole Ann Schaum, “A Study of Learning Centers in Southeastern Two-Year and Four-Year Public and Private Colleges and Universities”, **Dissertation Abstracts International**, 50 (May, 1990), A.

^{๗๕} เมอร์เรย์ Murray, Eileen H, “An Adaptation of the Learning Center Concept of Education to Teaching Christian Education in Urban Sunday Schools in India”, **Dissertation Abstracts International**, 46 (September 1985), A.

นิสิตที่ลงทะเบียนเรียนศูนย์การเรียนรู้แบบมีทางเลือกมีทั้งพวกปัญญาเลิศ (ในงานวิจัยนี้ใช้แบบทดสอบวัดความสามารถของโรงเรียนโอทิสเลนอน และแบบสำรวจวัดความเป็นเลิศทางปัญญา) และไม่ใช่พวกปัญญาเลิศ แต่ความคิดเห็นและเจตคติของทั้งสองพวกที่มีต่อศูนย์การเรียนรู้แบบมีทางเลือกแตกต่างกัน^{๗๖}

โดนัล เอส.โลเปซ (Donal S. Lopez) ได้กล่าวไว้ในผลงานเรื่อง The Encyclopedia of Buddhism ว่าหลักธรรมสำหรับการดำรงอยู่อย่างราบรื่นระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง อาทิ พ่อแม่ ครูอาจารย์ ผู้บริหารกับลูกน้อง ซึ่งหลักธรรมนี้มีความเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมเรื่องทศ ๖ เพราะเป็นหลักที่สอดคล้องระหว่างความสัมพันธ์ของคนในสังคมการมีหลักธรรมอิทธิบาท ๔ ว่าเป็นการมีหลักประกันในเรื่องการทำงานร่วมกันให้ประสบความสำเร็จของผู้บริหาร และบุคลากรในสถานศึกษา^{๗๗}

เวน.ดร.ศรีเค.ธัมมานาทะ (Ven.Sri. K.Dhammanada) ได้กล่าวไว้ในผลงานเรื่อง Buddhism as a Religions เกี่ยวกับหลักธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง และเพื่อดำเนินชีวิตของตนเองเพื่อให้ประสบผลสำเร็จที่ถูกต้อง เหตุที่กล่าวเช่นนั้นก็เพราะว่า หลักธรรมอิทธิบาท ๔ ประการ ได้แก่ (๑) หลักฉันทะ (๒) หลักวิริยะ (๓) หลักจิตตะ และ(๔) หลักวิมังสา ถือว่าเป็นหลักธรรมที่สำคัญอีกแบบหนึ่งในการนำมาใช้ในการดำเนินงานการปกครอง โดยเฉพาะการปกครองในระดับครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ รวมไปถึงจนถึงระดับที่เป็นสากล ดังนั้นถือได้ว่า หลักอิทธิบาท ๔ นี้ทำให้การบริหารทุกองค์การได้ประสบผลสำเร็จอย่างแน่นอน ถ้าหากว่าผู้บริหารหรือผู้ปกครองเอาใจใส่รู้จักการนำเอาไปใช้ในการดำเนินการบริหารและการปกครองงานในองค์กรนั้นก็ประสบความสำเร็จ^{๗๘}

นารทะ มหาเถระ (Narada Mahathera) ได้กล่าวไว้ในผลงานเรื่อง Buddhism in a Nutshell ว่าการปกครองรัฐหรือผู้คนในประเทศจะสามารถดำเนินไปได้ด้วยดีก็เพราะผู้ปกครองมีคุณธรรมจริยธรรมอันเป็นเครื่องมือที่จะทำให้การปกครองนั้นดำเนินไปด้วยดี ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาได้วางหลักการปกครองไว้เพื่อให้งานการบริหารได้ประสบผลสำเร็จต้องอาศัยหลักอิทธิบาท ๔ ได้แก่หลัก ๔ ประการ ประกอบด้วย การมีฉันทะ คือ พอใจต่องานที่ทำ งานจะออกมาได้ดีนั้น นอกจากมีความพอใจแล้วยังต้องอาศัย วิริยะ คือเพียรพยายาม และมีจิตฝักใฝ่ต่องาน (จิตตะ)

^{๗๖} ออสบอร์น Osborne, Janet L. Kirk”, “Gifted and Talented Students in an Alternative Learning Center : Their Numbers and Characteristics”, **Dissertation Abstracts International**, 49 (April 1989), A.

^{๗๗} โดนัล เอส. โลเปซ Lopez, D.S. **The Encyclopedia of Buddhism**, (Carifornia U.S.A : Mcmillan/2003), p. 45-52.

^{๗๘} เวน.ดร.ศรี.ธัมมานาทะ Ven.Sri K. Dhammanada, **Buddhism as a Religions**, (Kualalumpur Malaysia: Buddhist Mahavihara Pubhishing Ltd. 2005), p. 145-150.

ตลอดถึงการใช้อยู่ในการควบคุมงานคือมีเหตุผลในการตัดสินใจ และแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น (วิมิงสา)^{๗๙}

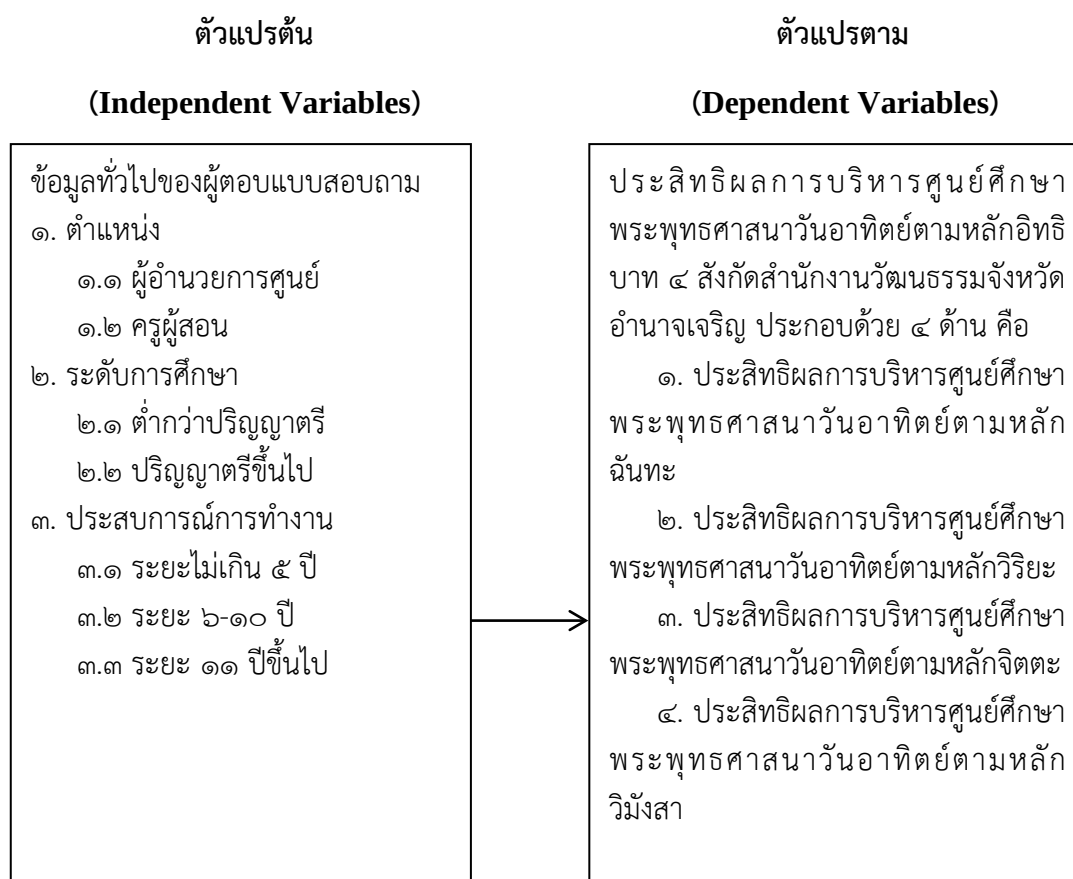
จากการศึกษาผลการวิจัยทั้งภายในและต่างประเทศสรุปได้ว่า ประสิทธิภาพการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักอริยบท ๔ โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายละเอียดอยู่ในระดับมากมีการบริหารทั้งหมดประกอบด้วย ด้านนโยบายและแผนการบริหารจัดการ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และด้านการเงิน ได้แก่การบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านมีการบริหารจัดการประสิทธิภาพในระดับมาก ส่วนงานด้านอื่นๆ จะอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับผลการเปรียบเทียบประสิทธิภาพจำแนกตามตำแหน่งหน้าที่ ระดับการศึกษา และประสบการณ์ในการทำงาน โดยภาพรวมมีความแตกต่างกัน สภาพของปัญหาที่อยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ปัญหาการบริหารวิชาการ รองลงมาบริหารธุรการและปัญหาการเงินตามลำดับ และมีแนวทางในการส่งเสริมพัฒนา ได้แก่ กระบวนการบริหารจัดการ การเรียนรู้ การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี การจัดสรรงบประมาณในการบริหารจัดการ อุปกรณ์ สื่อการสอน การจัดสถานที่ห้องเรียนให้เพียงพอแก่จำนวนนักเรียน จัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของนักเรียนเพิ่มขึ้น จัดการเรียนรู้โดยเน้นนวัตกรรมใหม่ๆ สรรหาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถให้ความรู้แก่นักเรียน ยกย่องคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนบนพื้นฐานของวัฒนธรรมไทยให้มีมาตรฐานสูง สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในระดับต่างๆ ของกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั้งกลุ่มผู้เรียน ผู้ปกครองครูผู้สอน และหน่วยงานสนับสนุนทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดทั้งกลุ่มผู้มีจิตศรัทธาต่างๆ

ดังนั้นประสิทธิภาพการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักอริยบท ๔ เป็นการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการและปรับประยุกต์ใช้ในการบริหาร เพื่อให้เกิดผลสำเร็จในการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพและได้รับความรู้ ทักษะความสามารถในการเรียนรู้การทำงาน ได้รับประสบการณ์ต่างๆ จากสิ่งแวดล้อมสังคม โดยเฉพาะผู้เรียนจะต้องได้รับความเอาใจใส่จากครูอาจารย์ เพราะฉะนั้นผู้บริหารครูผู้สอนจำเป็นจะต้องมีศักยภาพที่จะมีแนวทางความต้องการ มีวัตถุประสงค์ในการบริหาร เพื่อให้ได้รับผลสำเร็จตามจุดประสงค์ ที่ได้วางแผนไว้ ผู้บริหารและครูผู้สอนควรยึดเอาหลักธรรมคือหลักอริยบท ๔ คือ บาทฐานแห่งความสำเร็จ เป็นหลักคุณธรรมที่จะทำให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ จำเป็นต้องทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ครบทั้ง ๔ ประการ ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้นๆ วิริยะ ความพากเพียร จิตตะ ความมีใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้นๆ และวิมิงสา หมั่นสอดส่องตรวจสอบ ตรวจตรา ใช้อยู่พิจารณาใคร่ครวญในเหตุและผลของสิ่งนั้น

^{๗๙} นารทะ มหาเถระ Narada Mahathera, **Buddhism in a Nutshell**, (Sri Lanka: Buddhist Publication Society 2010), p. 36-45.

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษา หลักการ กรอบแนวคิด และทฤษฎี เรื่องประสิทธิผลการบริหารศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักอิทธิบาท ๔^{๘๐} สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอำนาจเจริญ โดยได้ สังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

^{๘๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, หน้า ๑๖๐.